

Lekcija 6:

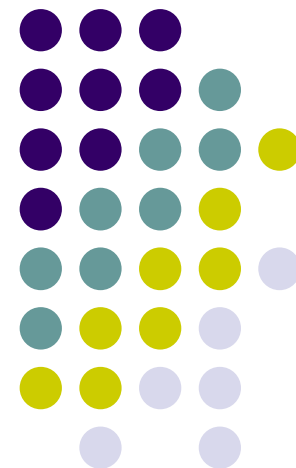
Senzori za mjerenje pozicije

Prof.dr.sc. Jasmin Velagić
Elektrotehnički fakultet Sarajevo

Kolegij: Mehatronika

2012/2013

6. Određivanje pozicije

Poznavanje pozicije pokretnih objekata (robot, automobil, brod, avion, helikopter,...) je važno zbog planiranja odgovarajućih kretanja.

- Postupci određivanja pozicije mogu se svesti u dvije velike skupine:
- **Mjerenje relativne pozicije (dead-reckoning)**
  - Odometrija,
  - Inercijalna navigacija.
- **Mjerenje apsolutne pozicije (reference-based systems)**
  - Magnetni kompasi,
  - Aktivni svjetionici (active beackon),
  - Globalni pozicijski sistemi (GPS-global positioning systems),
  - Navigacija na temelju orijentira (landmark navigation),
  - Slaganje modela (model matching).
- Za svaki od navedenih postupaka koriste se različiti senzori, koji će se u nastavku obraditi.

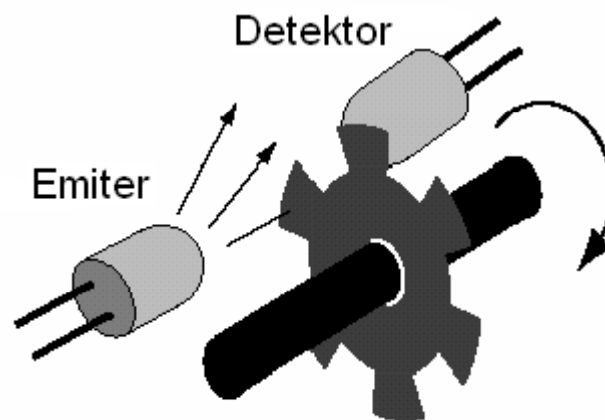
6.1. Optički enkoderi

- Postoje dvije vrste optičkih enkodera:
  - Inkrementalni,
  - Apsolutni.
- Inkrementalni optički enkoderi mjere rotacijsku brzinu i iz nje mogu izvući relativnu poziciju.
- Apsolutni optički enkoderi direktno mjere ugaonu poziciju i iz nje mogu izračunati brzinu.
- Apsolutni enkoderi se koriste samo kada nije moguć gubitak referentne veličine.

Optički inkrementalni enkoder

- Mjeri ugaonu brzinu osovine na temelju isporučene informacije o poziciji i/ili brzini.

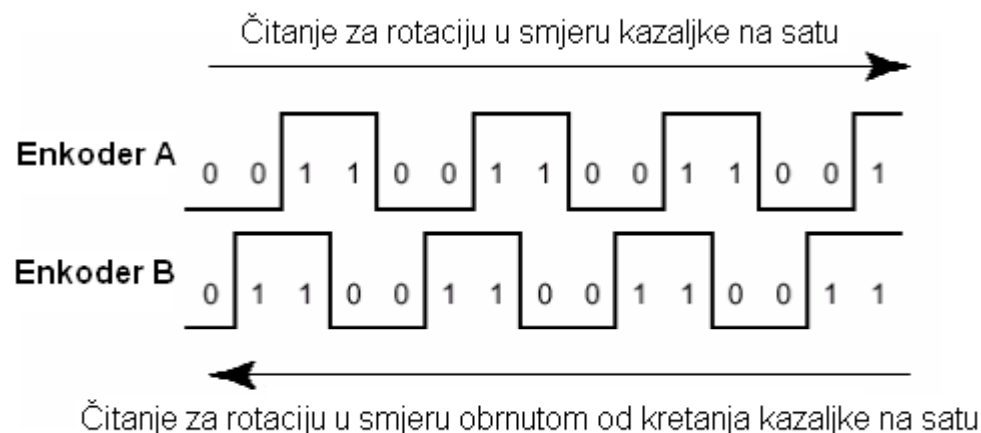

Jednofazni enkoder

- Disk je montiran na osovinu i smješten između para emiter-detektor.
- Kako osovina rotira otvori u disku presjecaju emitirane svjetlosne zrake.
- Hardver i softver, povezani na detektor, prate ove svjetlosne pulseve i pomoću njih opažaju rotaciju osovine.

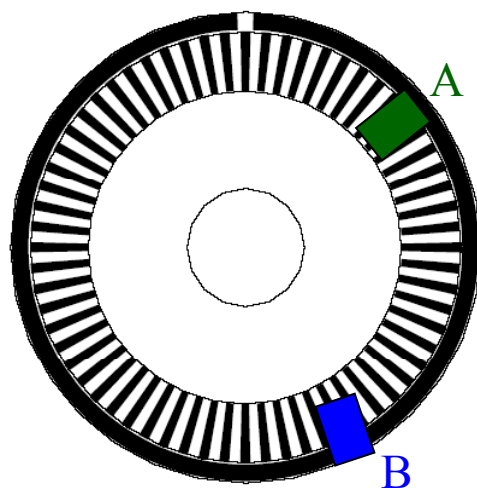
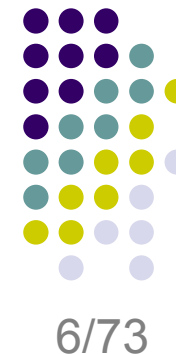
Optički inkrementalni enkoder

- Jednofazni inkrementalni optički enkoder mjeri kojom brzinom osovina rotira, ali ne može detektirati **kada osovina mijenja smjer vrtnje**.
- Problem se rješava kvadraturnim kodiranjem: mjeri se precizno rotacija osovine i brzina kada osovina mijenja smjer rotacije.
- Za ovu svrhu se koristi dvofazni enkoder (fotopar).
- Generiranje pulseva proporcionalno brzini vrtnje osovine.

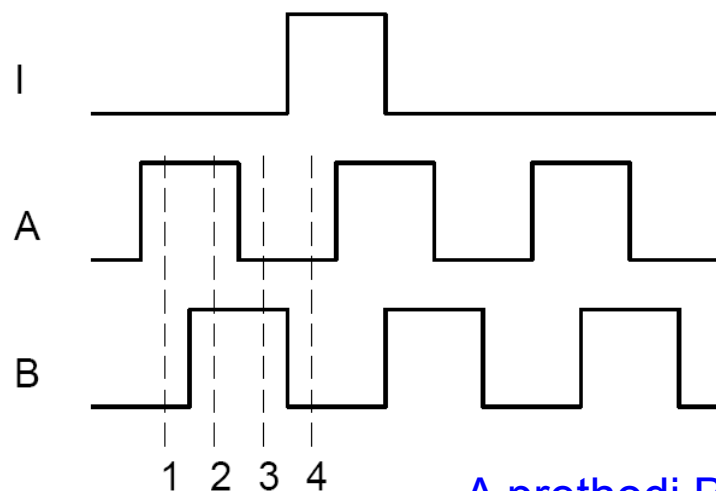

Optički inkrementalni enkoder

- Par enkodera se koristi na jednoj osovini.
- Enkoderi se poravnavaju tako da su njihovi podatkovni nizovi na jednoj četvrtini ciklusa (90°) izvan faze.
- Kada se rapidno brzo uzorkuju podaci sa oba enkodera, **samo jedan enkoder će mijenjati stanje u jednom vremenskom trenutku.**
- Enkoder koji mijenja stanje određuje u koju stranu će rotirati osovina.

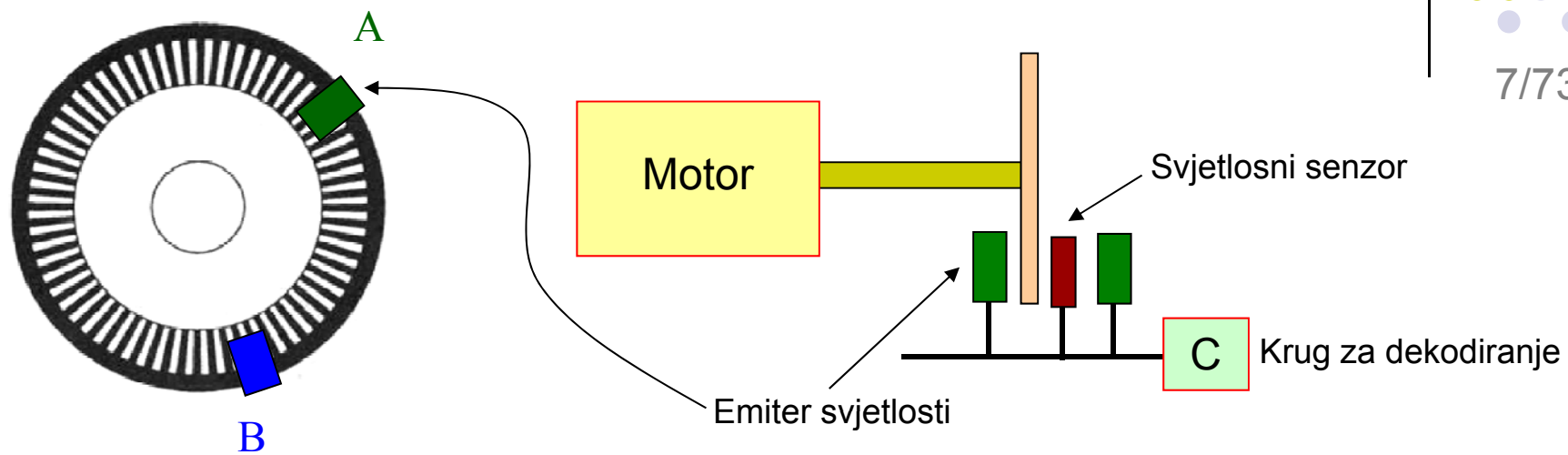

Stanja enkodera

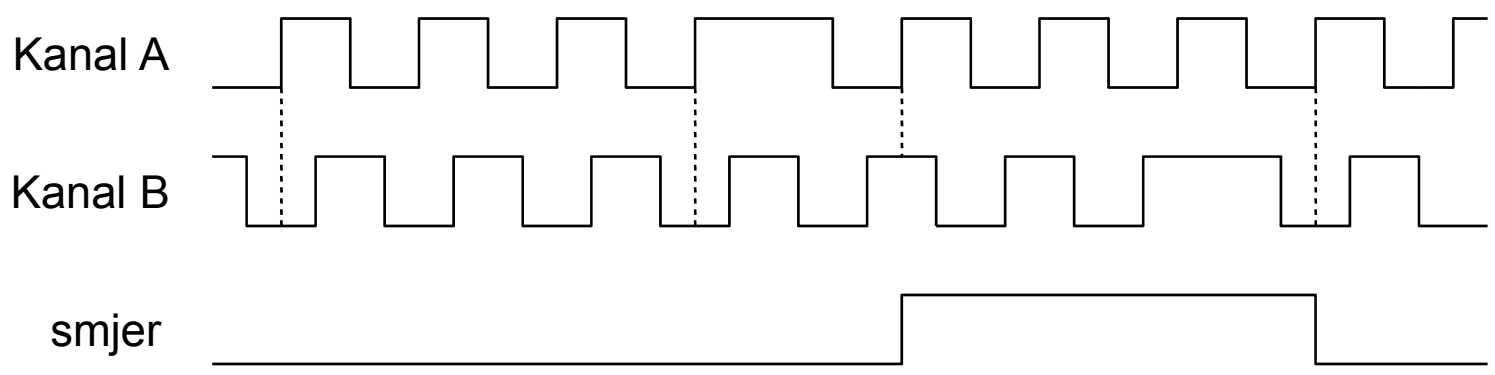

Stanje	Kanal A	Kanal B
S ₁	Visok	Nizak
S ₂	Visok	Visok
S ₃	Nizak	Visok
S ₄	Nizak	Nizak

Optički inkrementalni enkoder

A prethodi B-u

Pulsevi motora i smjer vrtnje motora

Optički inkrementalni enkoder

Tablica prijelaza stanja

- Ako je trenutno i prethodno stanje isto, tada nema promjene u poziciji.
- Bilo koja promjena pojedinačnog bita odgovara povećanju/smanjenju vrijednosti brojača.
- Ako se promijeni stanje za dva bita to odgovara stanju u kome enkoderi A i B nisu poravnati ili da imamo kretanje koje je prebrzo između dva uzastopna stanja – ilegalni (neispravni) prijelaz.

		Trenutno stanje			
		00	01	10	11
Prethodno stanje	00	0	+1	-1	X
	01	-1	0	X	+1
	10	+1	X	0	-1
	11	X	-1	+1	0

0 = nema promjene
-1 = smanjenje vrijednosti brojača
+1 = povećanje vrijednosti brojača
X = ilegalni prijelaz

“01” = Enkoder A je 0, a Enkoder B je 1

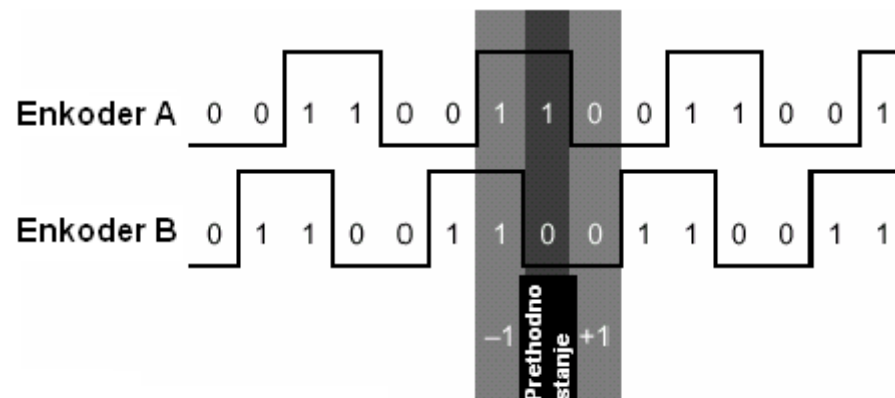

Optički inkrementalni enkoder

U kojem smjeru će se vrtjeti osovina?

- Pretpostavimo da je prethodno stanje enkodera označeno crnom trakom (Enkoder A u stanju 1, Enkoder B u stanju 0).
- Za sljedeći korak provjera se vrši kako slijedi:
  - Ako se enkoderi pomiču u stanje AB=00, tada će se **povećati** iznos brojača pozicije.
  - Ako je enkoderi pomiču u stanje AB=11, tada će se **smanjiti** iznos brojača pozicije – promjena smjera vrtnje.

Optički inkrementalni enkoder

Primjene:

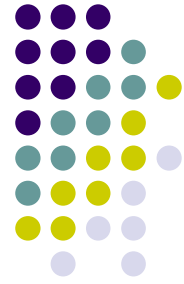
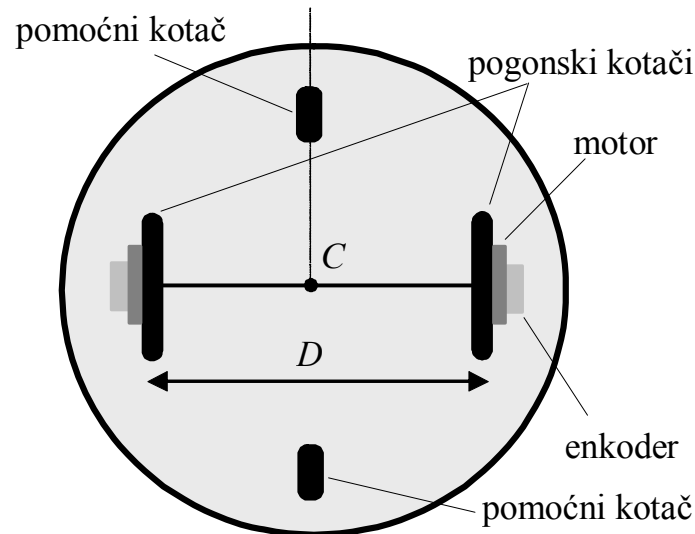
- **Upravljanje pozicijom sistema sa hvataljkom**, gdje mehanika sistema limitira kretanje između dvije putne tačke, npr. rotacijske robotske ruke, gdje se enkodери koriste za mjerenje zglobovskih uglova, i Kartezijevih robota, gdje se pomoću pužnog prijenosa mogu izduživati i skupljati segmenti.
- **Mjerenje kretanja robotskih kotača**, kao dio odometrijskog pozicijskog sistema.
- Rezultati kretanja kotača mobilnog robota se akumuliraju i na temelju njih se estimira pređeni put u određenom vremenskom intervalu.

Optički inkrementalni enkoder

Primjer: estimacija pozicije mobilnog robota (odometrijska lokalizacija)

- Mobilni robot s diferencijalnim pogonom (dva kotača).
- Pomoćni kotač služi za održavanje stabilnosti platforme.
- Na oba kotača se nalaze inkrementalni enkoderi koji broje obrtaje kotača.
- Trenutna pozicija robota u odnosu na startnu se može odrediti pomoću jednostavnih geometrijskih jednadžbi, koristeći broj obrtaja u sekundi za oba kotača.

Optički inkrementalni enkoder

Primjer: estimacija pozicije mobilnog robota

- Neka u nekom trenutku enkoderi prikazuju prirast pulseva N_R i N_L .
- Koeficijent proporcionalnosti između enkoderskih pulseva i linijskog pomaka kotača iznosi:

$$c_m = \frac{\pi D_n}{n C_e}$$

gdje su: D_n = nominalni promjer kotača,
 C_e = rezolucija enkodera (u pulsima po okretaju),
 n = omjer redukcije zupčanika motora i pogonskog kotača

- Duljine pređenih puteva kotača u datom vremenskom intervalu iznose:

$$\Delta U_{L,i} = c_m N_{L,i}$$
$$\Delta U_{R,i} = c_m N_{R,i}$$

Optički inkrementalni enkoder

Primjer: estimacija pozicije mobilnog robota

- Linearni pomak centralne tačke robota C računa se kao:

$$\Delta U_i = \frac{(\Delta U_R + \Delta U_L)}{2}$$

- Prirast promjene ugla osovine motora:

$$\Delta \theta_i = \frac{(\Delta U_R - \Delta U_L)}{D}$$

D – duljina osovine kotača

- Nove vrijednosti pozicije i orijentacije mobilnog robota:

$$\begin{aligned}x_i &= x_{i-1} + \Delta U_i \cos \theta_i, \\y_i &= y_{i-1} + \Delta U_i \sin \theta_i, \\ \theta_i &= \theta_{i-1} + \Delta \theta_i.\end{aligned}$$

6.2. Infracrveni senzori udaljenosti

Vrste infracrvenih senzora

- **Na intenzitetu zasnovani infracrveni senzori**
  - Refleksijski senzori.
  - Jednostavni za implementirati.
  - Osjetljivi na svjetlost ambijenta.
- **Modulirajući infracrveni senzori**
  - Senzori blizine.
  - Zahtijevaju modulirajući IR signal.
  - Neosjetljiv na svjetlost ambijenta.
- **Infracrveni senzori udaljenosti**
  - Senzori udaljenosti (distance).
  - Mjerenje malog rastojanja (do 1.5 m).
  - Nепropustljiv za okolnu svjetlost, boju i reflektivnost objekta.
- U nastavku se razmatraju infracrveni senzori udaljenosti.

Infracrveni senzori udaljenosti

Princip rada

IR emiter + fokusne leće + pozicijski osjetljiv detektor

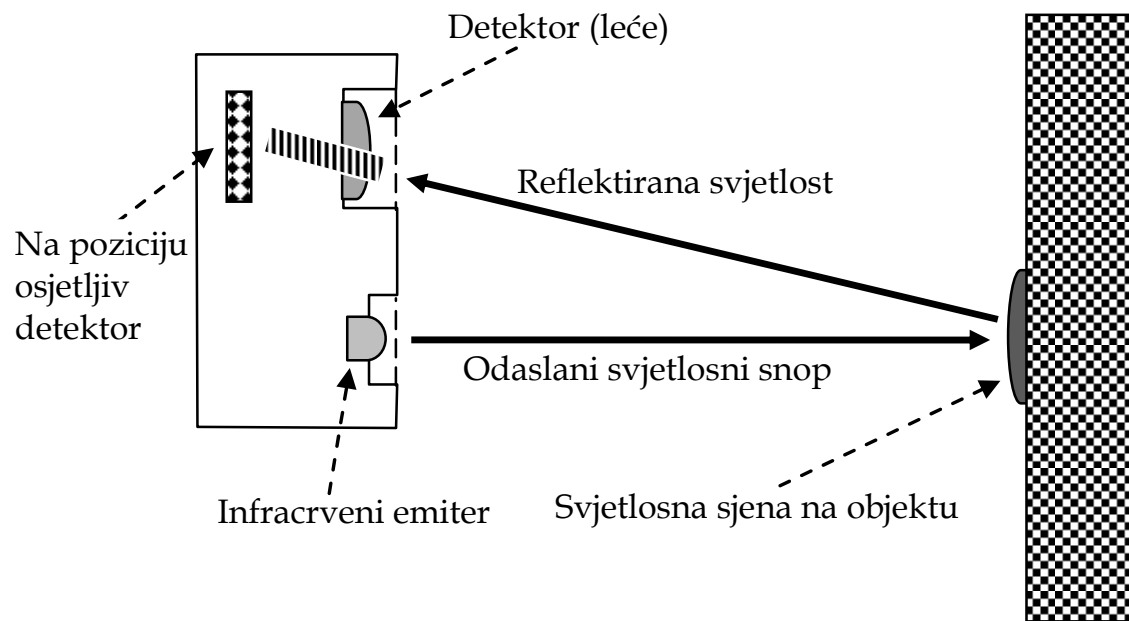
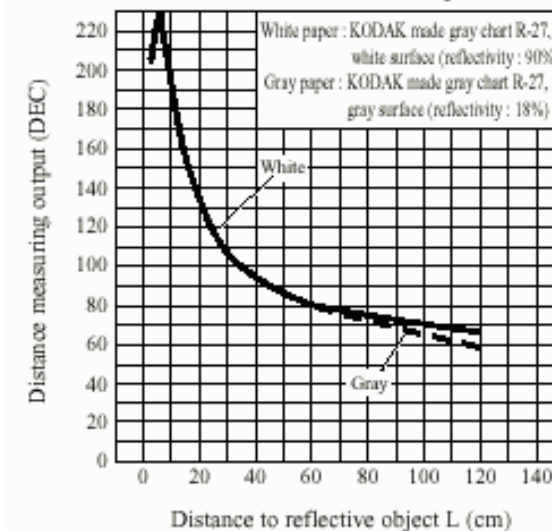

Fig. 1 Distance Measuring Output vs. Distance to Reflective Object

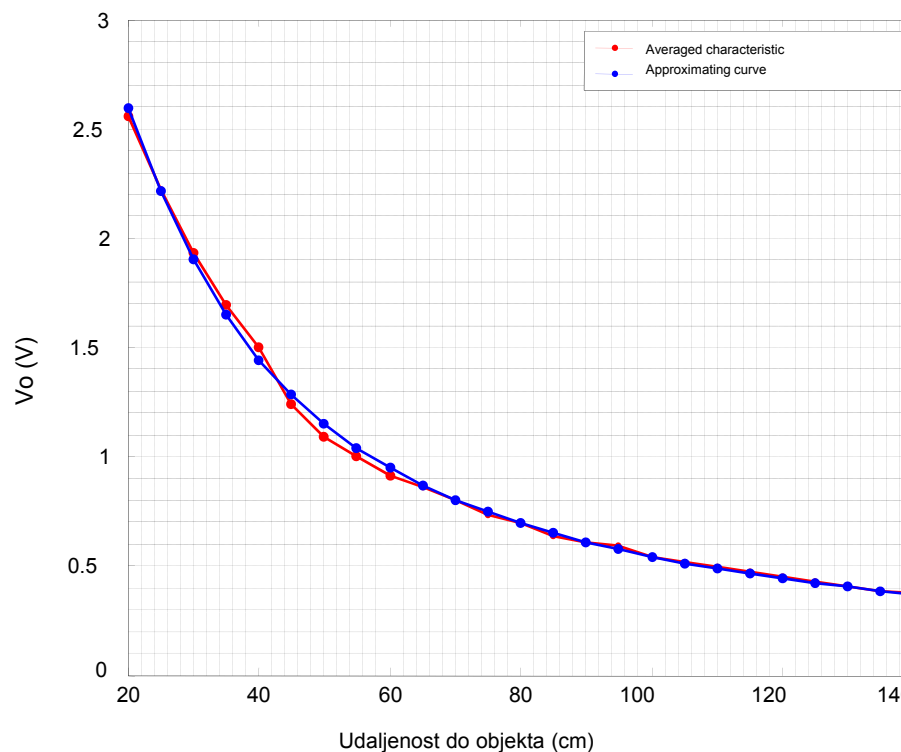
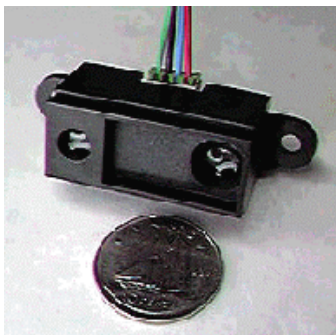
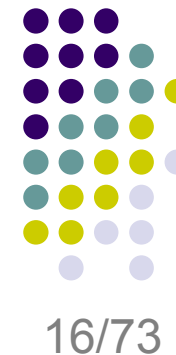

Lokacija svjetlosne sjene na detektoru odgovara udaljenosti do ciljne površine.

Infracrveni senzori udaljenosti

Određivanje karakteristike IR senzora

- Koristi se Sharp GP2Y0A02YK senzor
  - Može prepoznati objekte na odaljenostima od 20 cm do 150 cm.
- Testirana su tri IR senzora i dobivena “srednja” karakteristika.

Na temelju izmjerenog napona dobiva se informacija o udaljenosti do objekta.

Infracrveni senzori udaljenosti

Određivanje karakteristike IR senzora

- Dobivena je sljedeća aproksimacija eksperimentalne karakteristike:

$$V_o(d) \approx \frac{\frac{1}{21}d^2 + 57d - 128}{d^2 - \frac{65}{9}d + 127}$$

gdje je: d – udaljenost do objekta,
 V_o – napon.

- Iz gornjeg izraza dobiva se izraz za udaljenost do objekta:

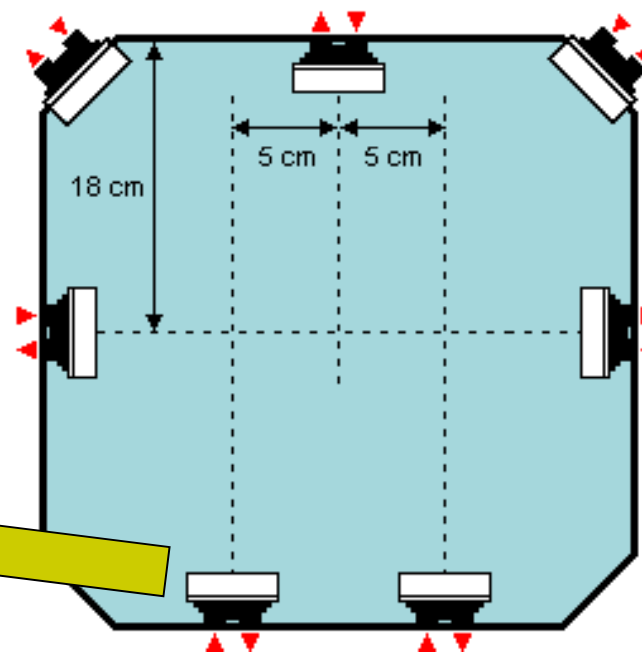
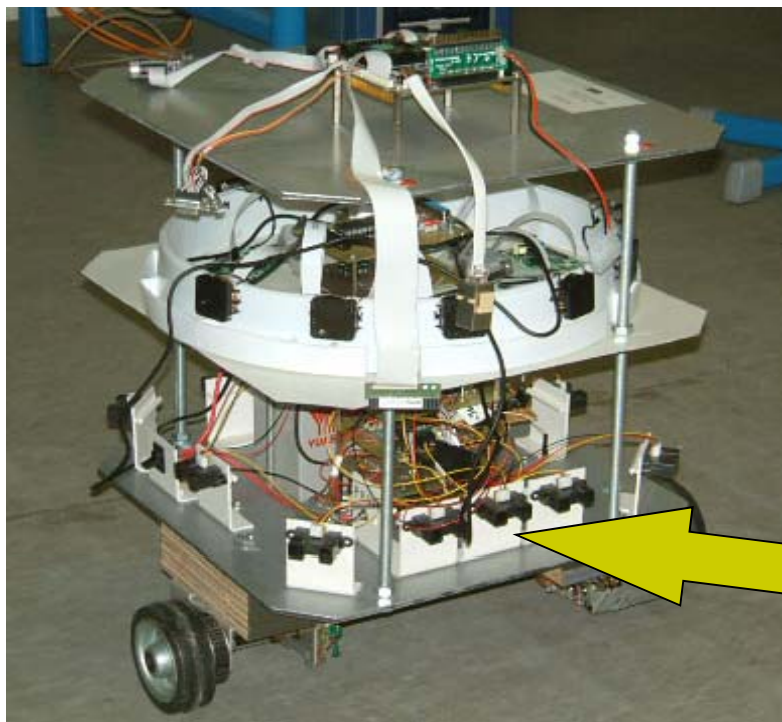
$$d(V_o) \approx \frac{-2.88V_o + 64.62}{V_o - 0.01467}$$

Infracrveni senzori udaljenosti

Primjer: korištenje na mobilnoj platformi

- Mobilni robot EMIR razvijen na ETF-u u Sarajevu.

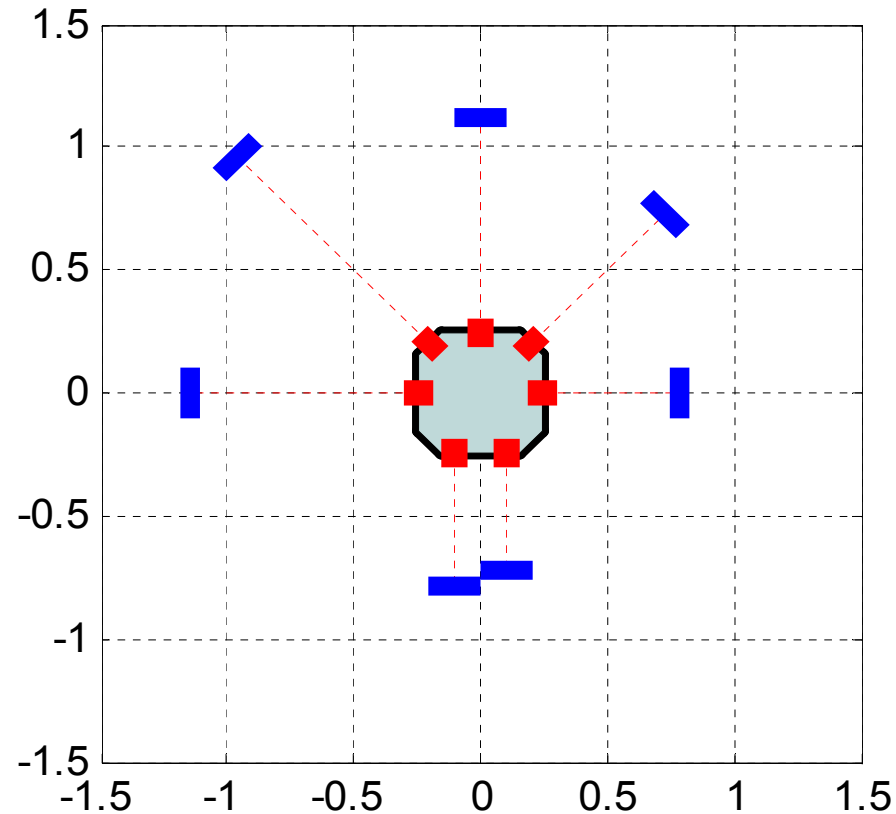

Raspored infracrvenih senzora na mobilnoj platformi

Infracrveni senzori udaljenosti

Primjer: korištenje na mobilnoj platformi

- Detektiranje prepreka u području dometa infracrvenih senzora

Softver
razvijen u
Matlab-u.

6.3. Ultrazvučni senzori udaljenosti

- Ultrazvučni senzori zajedno sa laserskim sensorima udaljenosti spadaju u tzv. grupu daljinomjera (range finder).
- Za ultrazvučne senzore je svojstven koncept putovanja zrake:

- Određivanje udaljenosti do objekta:

$$d = \frac{v \cdot t}{2}$$

gdje je:

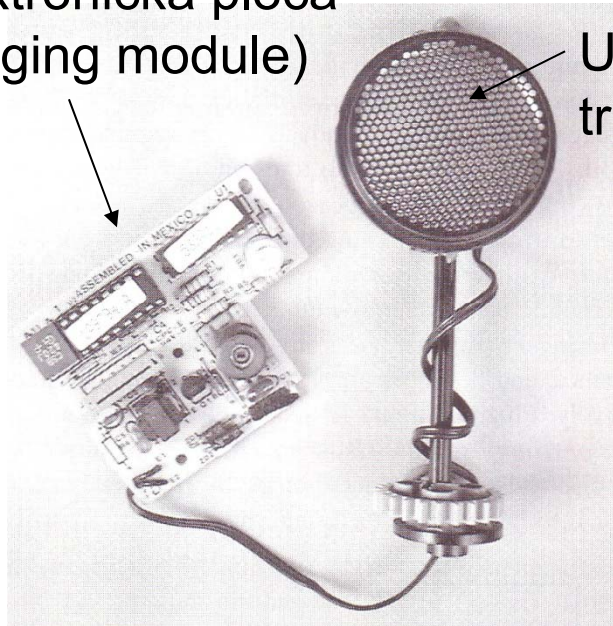
v – brzina zvuka kroz zrak,

t – vrijeme putovanja ultrazvučnog i eho signala.

Ultrazvučni senzori udaljenosti

- Transducer = predajnik + prijemnik.

Elektronička ploča
(ranging module)

Ultrazvučni
transducer

Na ETF-u u Sarajevu koristimo:

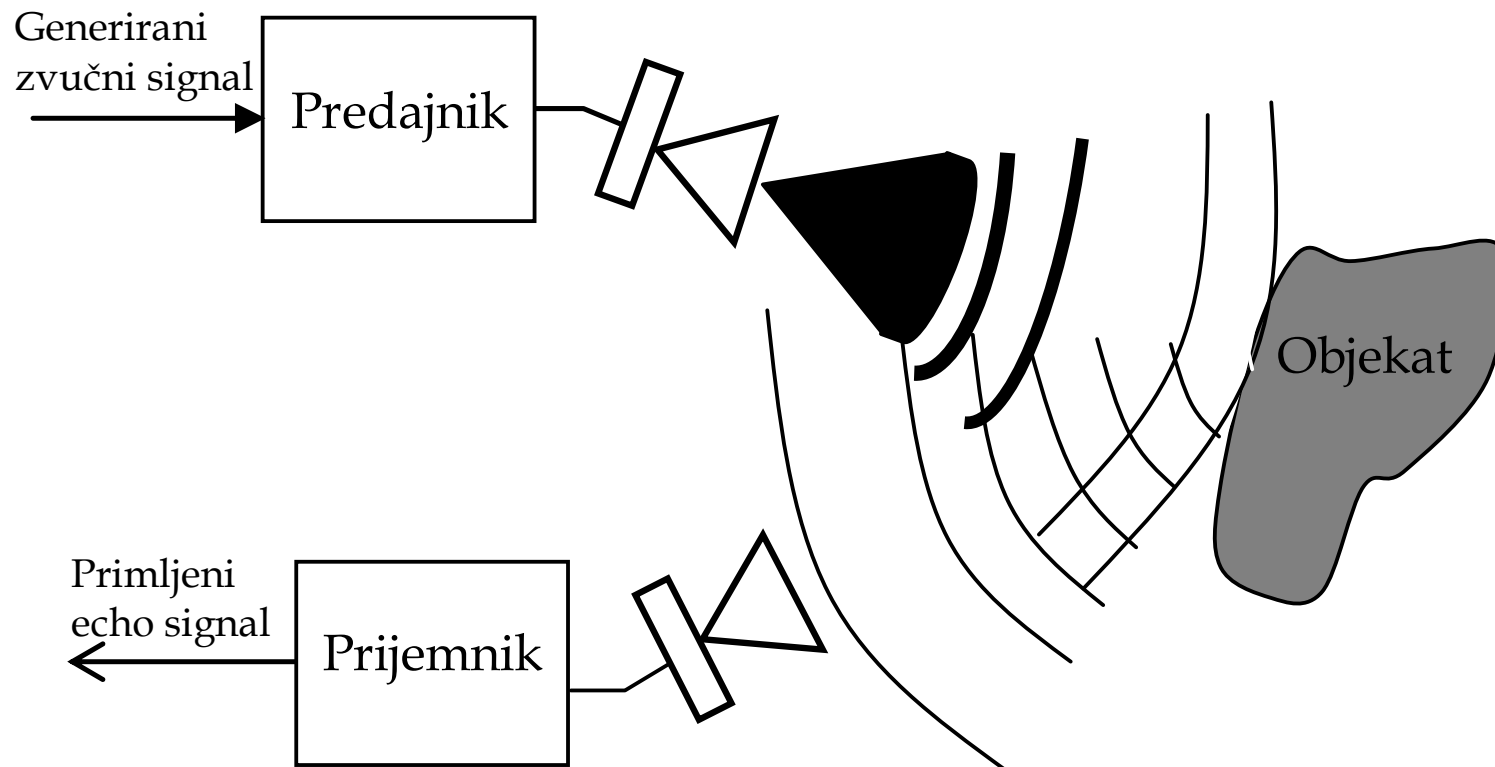
- POLAROID 7000 Series Transducer
- POLAROID 6500 Ranging Module

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Princip rada

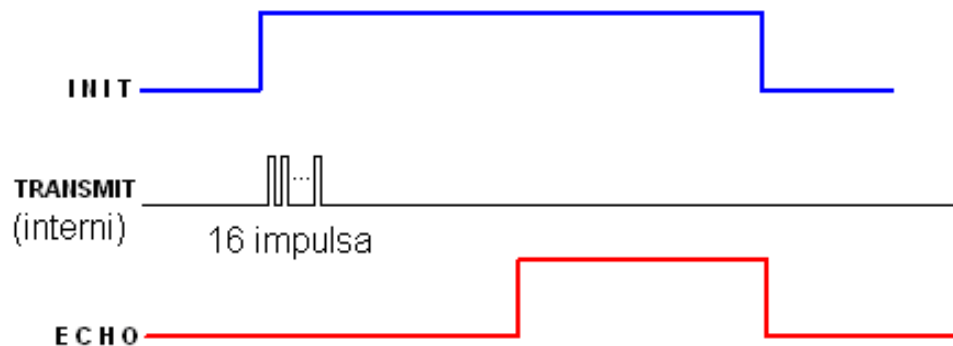
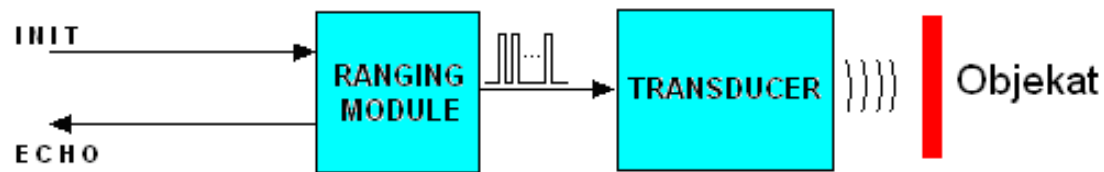
- Predajnik emitira brzi, kratkotrajni, ultrazvučni signal (49 kHz).
- Mjerenje putovanja signala do trenutka kada prijemnik indicira prijem echo signala.
- Određivanje udaljenosti najbližeg objekta od senzora.

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Princip rada

- INIT – signal za trigerovanje senzora (+5 V).
- TRANSMIT – slanje 16 pulseva (impulsa).
- ECHO – detektiranje povratnog echo signala.

Udaljenost do objekta:

$$d \approx \frac{1}{2} (t_{ECHO} - t_{INIT}) \cdot c$$

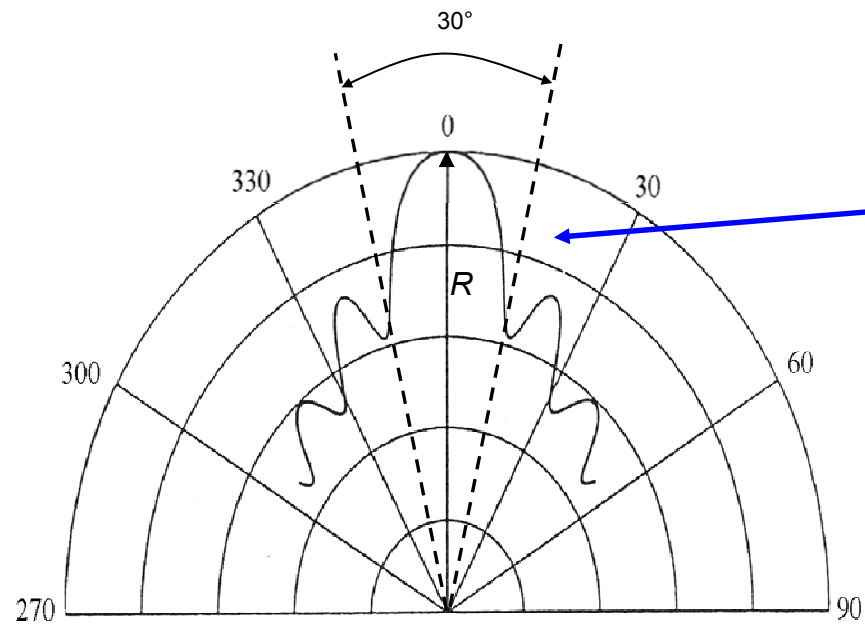
$c = 340 \text{ m/s}$.

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Model senzora

- Specifikacija senzora.
- Profil amplitude sonara koji pokazuje snagu signala sonara kao funkciju orijentacije u odnosu na centar zrake. Većina snage ograničena je na jediničnu laticu (osa na kojoj se najbolje čuje signal) blizu centra zrake.

Isijavanje ultrazvučnog senzora:

$$D(\vartheta) = 2 \frac{J_1(k\eta \sin \varphi)}{k\eta \sin \varphi}$$

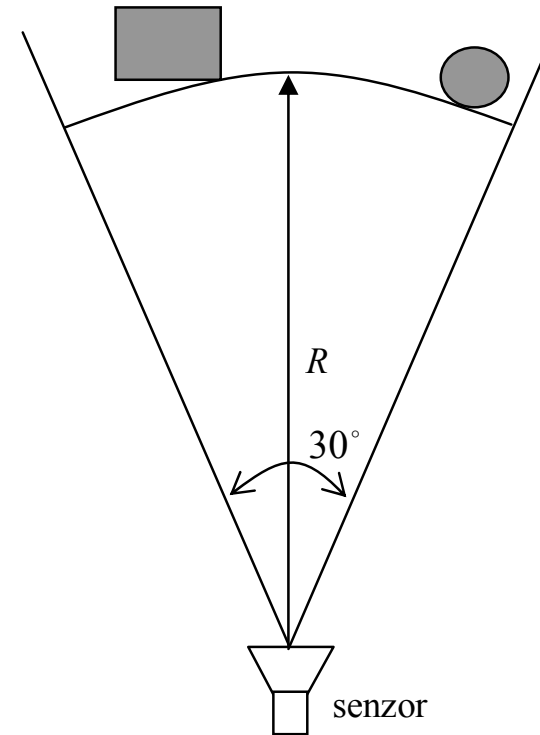
gdje je $J_1(\cdot)$ Besselova funkcija prvog reda, $k = 2\pi/\lambda$, λ je valna dužina; η je radijus klipa i φ je azimutni ugao mjeren u odnosu na centralnu os isijavanja.
Za Polaroid® transdjusere $\eta = 0,01921$ m i $\lambda = c/\nu$, gdje je $\nu = 49,41$ kHz.

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Model senzora

- Za praktičnu primjenu dovoljno je uzeti u obzir samo prvu laticu ove funkcije, što nam dopušta razmatranje prostiranje vala samo duž emisionog konusa širine 30° .
- Područje čitanja je oblast gdje postoji sigurna informacija o tome da li se jedna, ili više, prepreka nalazi bilo gdje unutar luka konusa radijusa R i ugla 30° .
- Jedno očitavanje pruža informacije da se jedna ili više prepreka nalazi negdje na luku obima $(\pi \times R)/6$. Dok se tačke locirane blizu ovoga luka mogu smatrati okupiranim, tačke unutar kružnog isječka radijusa r mogu se smatrati praznim (razmatranje vršimo u 2D prostoru xy).

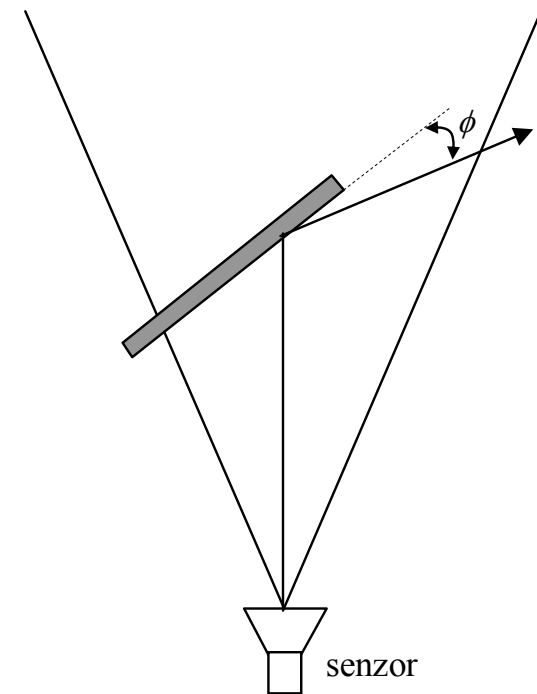
Emisioni konus senzora

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Model senzora

- Svako mjerenje udaljenosti praćeno je sa tri osnovna izvora neodređenosti:
  1. Senzor ima ograničenu radijalnu rezoluciju. Standardni Polaroid® senzori mogu detektirati udaljenosti od 0,12 do 6,5 m sa pouzdanošću od 1% unutar tog opsega.
  2. Ugaona pozicija objekta koji je detektiran unutar emisionog konusa nije određena. Tako npr. na prethodnoj slici obje prepreke daju istu vrijednost mjerenja.
  3. U slučaju ugla većeg od kritične vrijednosti ϕ , mjerenja nisu pouzdana jer su očitana nakon više refleksija ili nikakav odjek uopće nije očitana na prijemniku (slika desno). Ugao ϕ ovisi o karakteristikama reflektivne površine, i za glatke površine iznosi 7-8° a za veoma hrapave površine može iznositi gotovo 90°.

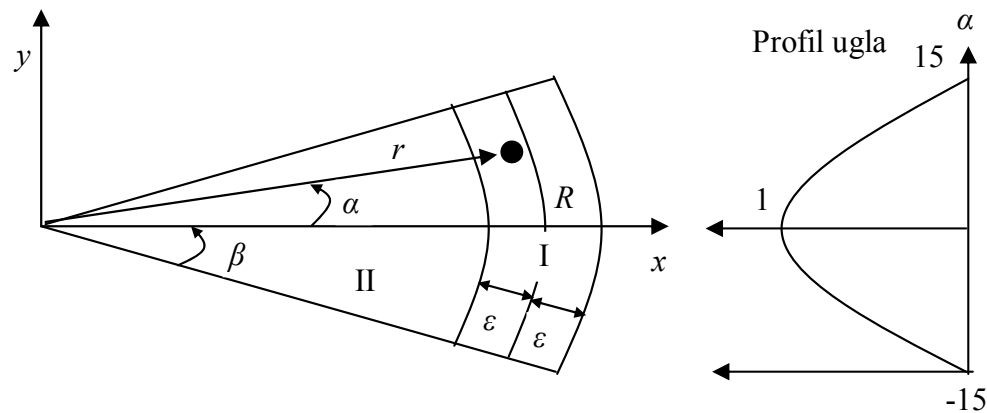
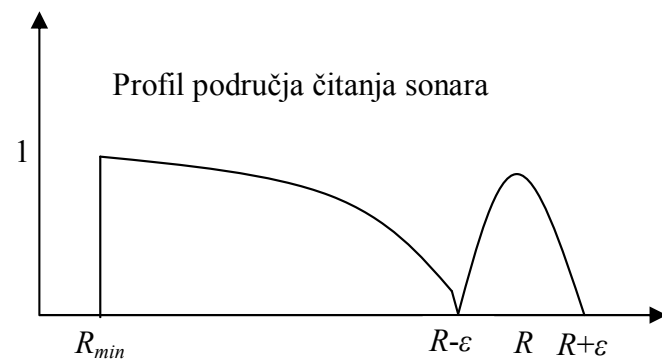

Lažno očitavanje senzora

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Model senzora

Profil modela senzora

Gdje su (r, α) koordinate tačke unutar konusa sonara (pozicija i orijentacija), a ε označava toleranciju za područje zauzeća.

27/73

a) Područje I, gdje je $R - \varepsilon < r < R + \varepsilon$:

$$m(Z) = \frac{\left(\frac{\beta - \alpha}{\beta}\right)^2 + \left(\frac{\varepsilon - |R - r|}{\varepsilon}\right)^2}{2}$$

$$m(P) = 0$$

$$m(\{P, Z\}) = 1 - m(Z)$$

b) Područje II, gdje je $R_{min} < r < R - \varepsilon$:

$$m(Z) = 0$$

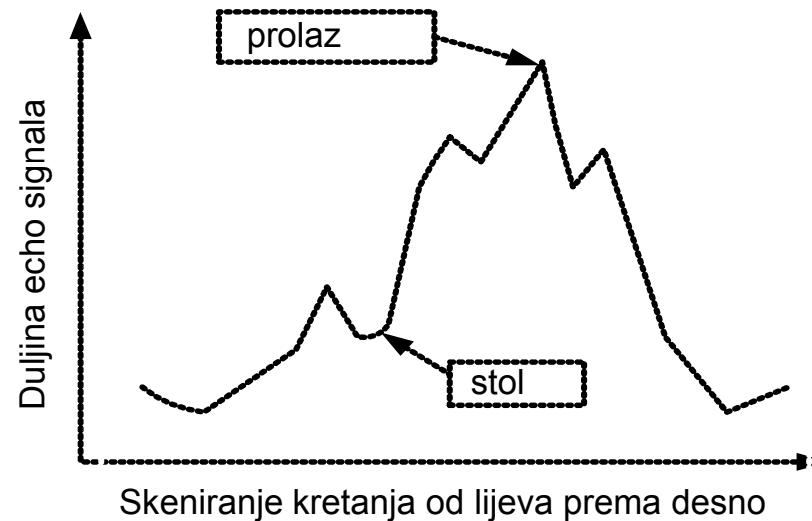
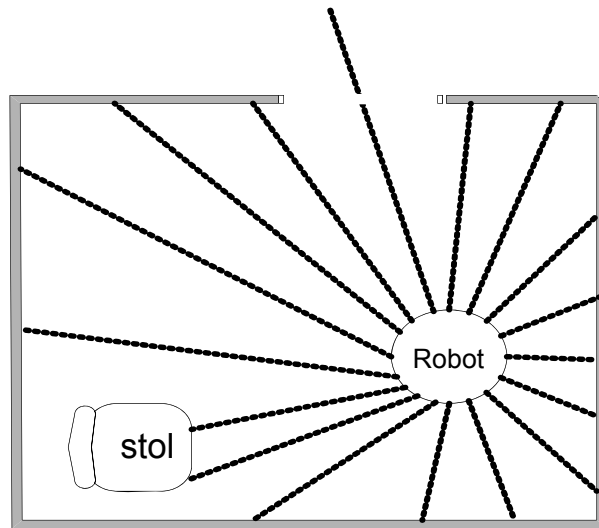
$$m(P) = \frac{\left(\frac{\beta - \alpha}{\beta}\right)^2 + \left(\frac{R - \varepsilon - r}{R - \varepsilon}\right)^2}{2}$$

$$m(\{P, Z\}) = 1 - m(P)$$

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Primjena

- Mjerenje udaljenosti.
- Gradnja mape kretanja: rotacijsko skeniranje blizine (preslikava (mapira) blizinu objekata u okruženju robota)

- Skeniranje sa prstenom senzora (24 kom.), gdje svaki pokriva po 15° daje najbolje rezultate.
- Sonari se aktiviraju u nizu, jedan za drugim (samo jedan istovremeno aktivan), zbog uštede energije i da jedan senzor ne bi ometao mjerenje drugih senzora (za 0.6 sekundi se obavi mjerenje 16 sonara)

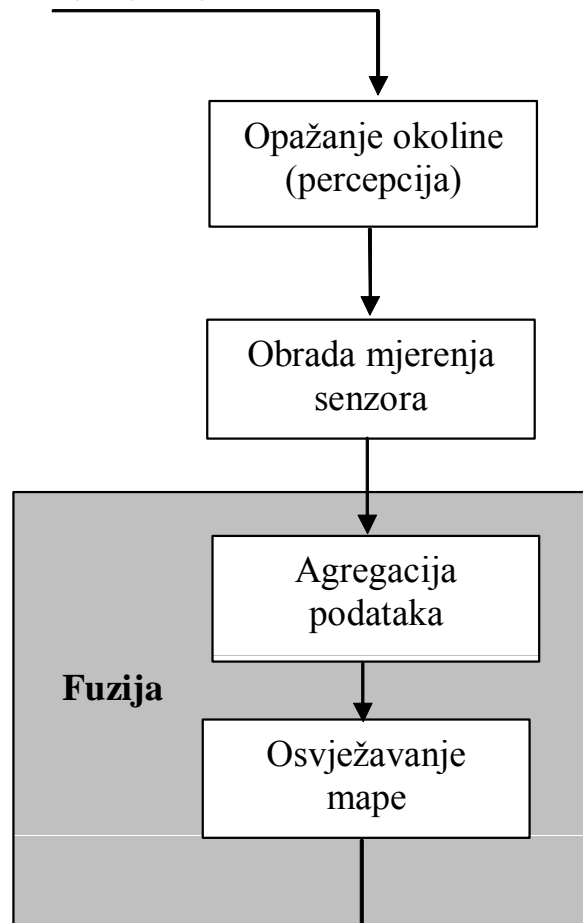

Ultrazvučni senzori udaljenosti

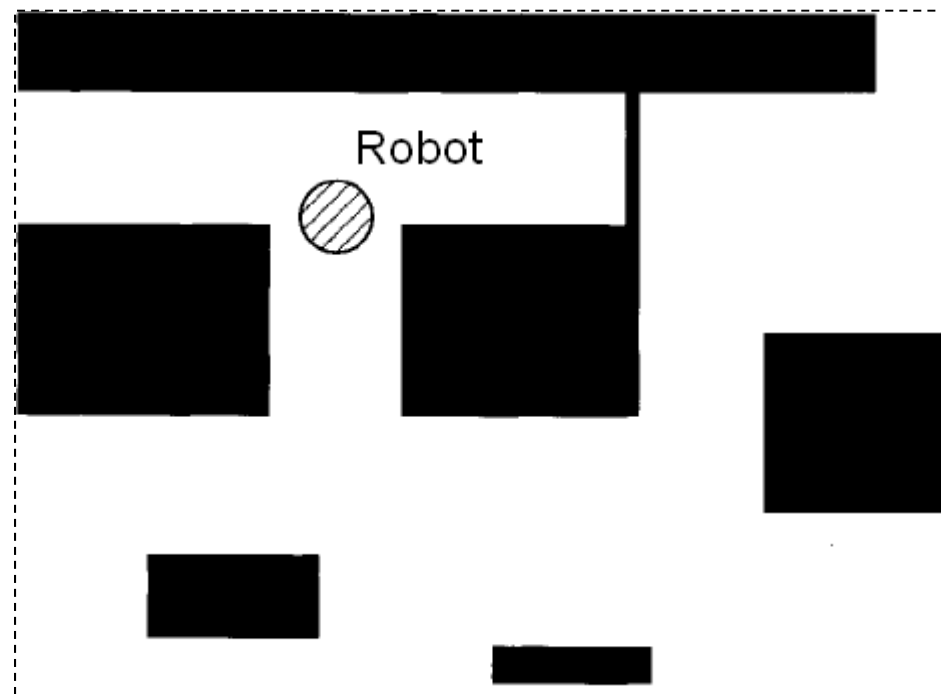
Primjena: proces gradnje mape na temelju mjerenja ultrazvučnih senzora – reaktivno planiranje kretanja

Iz navigacijskog sistema

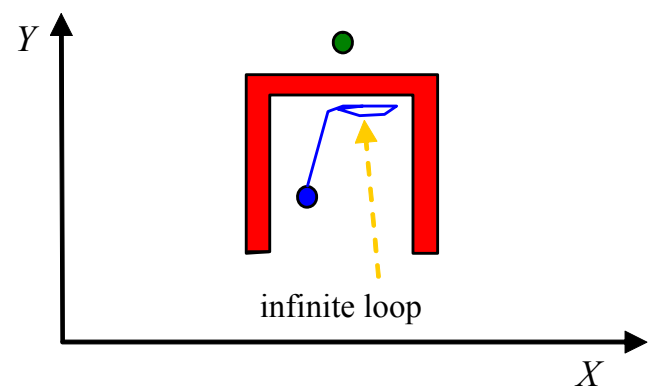
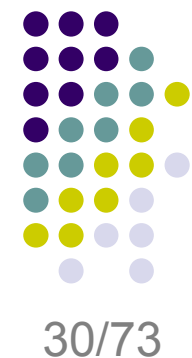
Mapa dobivena na temelju mjerenja ultrazvučnih senzora (mrežaste mape zauzeća)

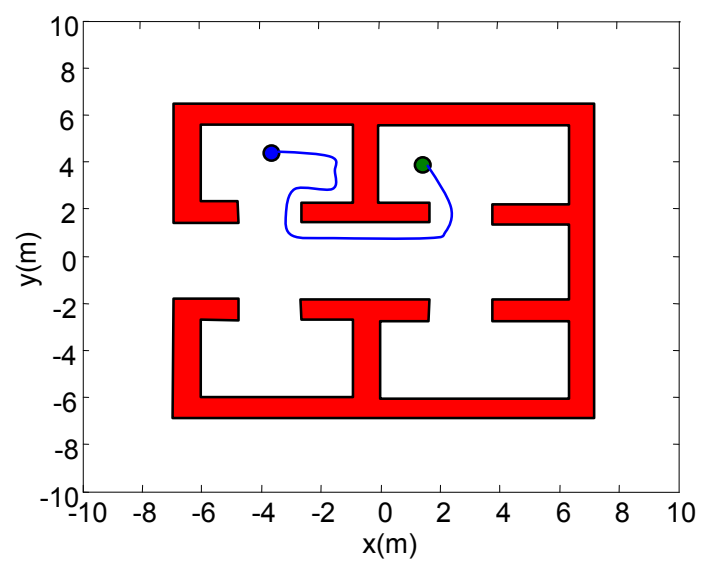
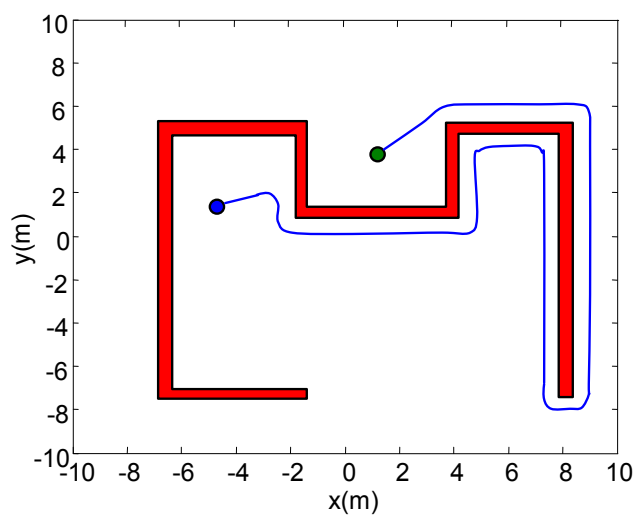
U navigacijski sistem

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Primjena: proces kretanja na temelju mjerenja ultrazvučnih senzora (nestrukturirana sredina sa statičkim preprekama)

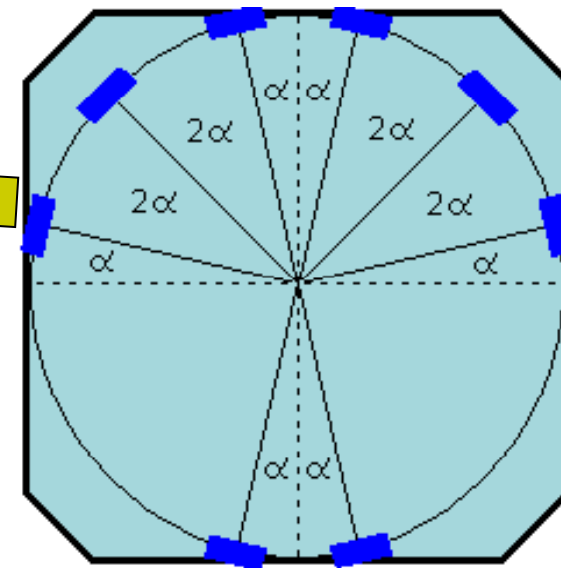
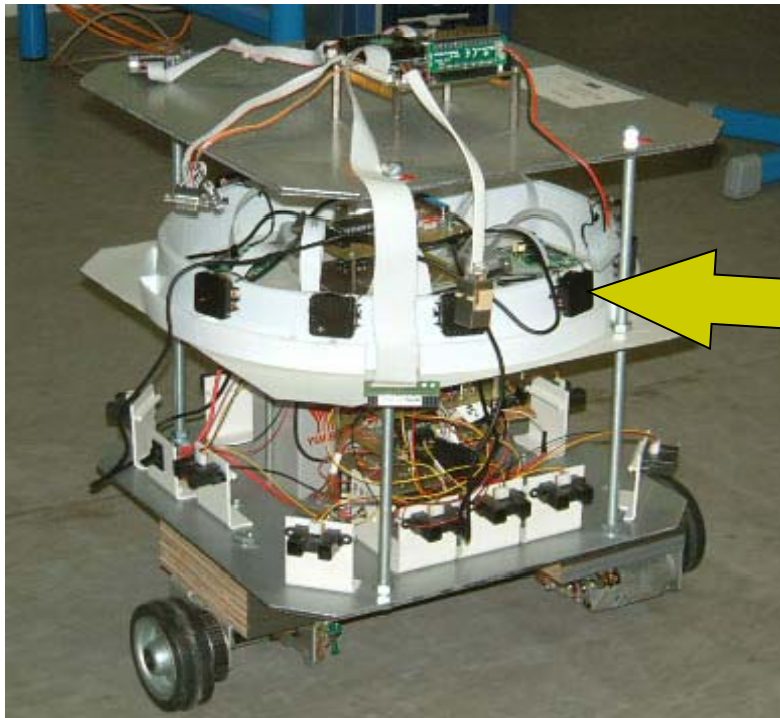
➔ Problem lokalnog minimuma

Ultrazvučni senzori udaljenosti

Primjer: korištenje na mobilnoj platformi

- Mobilni robot EMIR – raspored niza ultrazvučnih senzora na mobilnoj platformi.

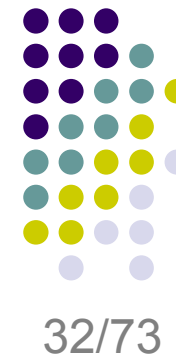

$$\alpha = 15^\circ$$

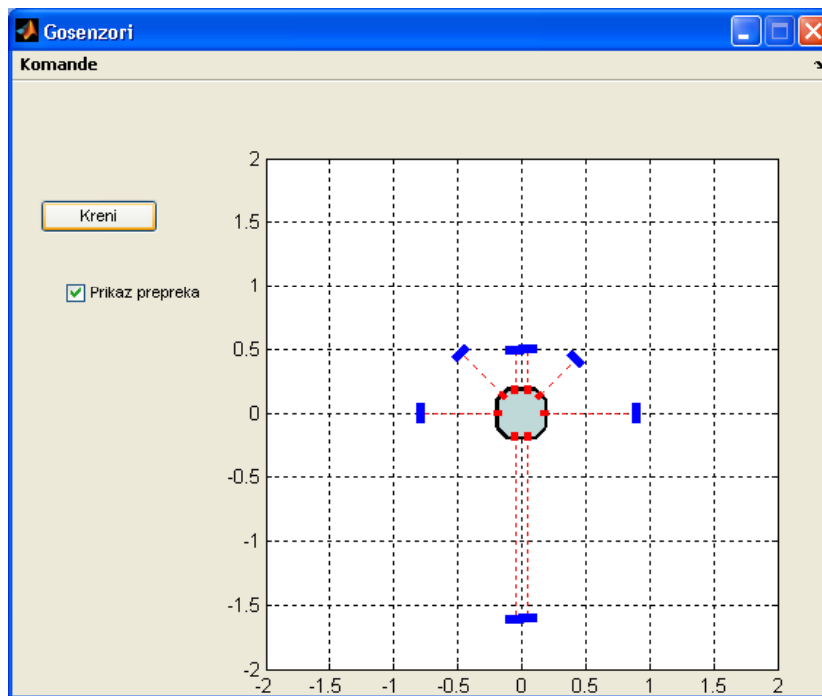
Ultrazvučni senzori udaljenosti

Primjer: korištenje na mobilnoj platformi

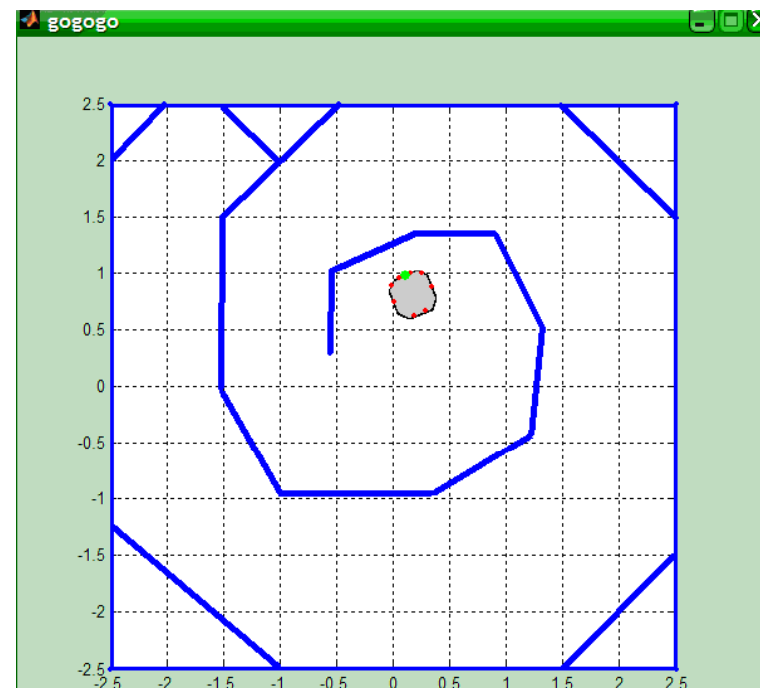
- Simulator za daljinsko upravljanje EMIR-a.

32/73

Simulator na master računaru

Simulator na slave računaru

Bežična komunikacija

6.4. Laserski senzor udaljenosti

- Značajno poboljšava mjerenja u odnosu na ultrazvučne senzore jer koristi svjetlosne signale umjesto zvučnih.
- Temelji se na mjerenju vremena prostiranja zrake.
- Sastoji se od predajnika koji osvjetljava cilj laserskom svjetlošću i prijemnika koji je sposoban detektirati komponentu svjetlosti koja je koaksijalna sa odaslanom zrakom.
- Postoje tri načina mjerenja vremena prostiranja svjetlosnog vala do objekta i nazad.
- Najjednostavnija i najefikasnija metoda temelji se na mjerenju faznog pomaka između odaslanog i primljenog, odnosno reflektiranog vala.

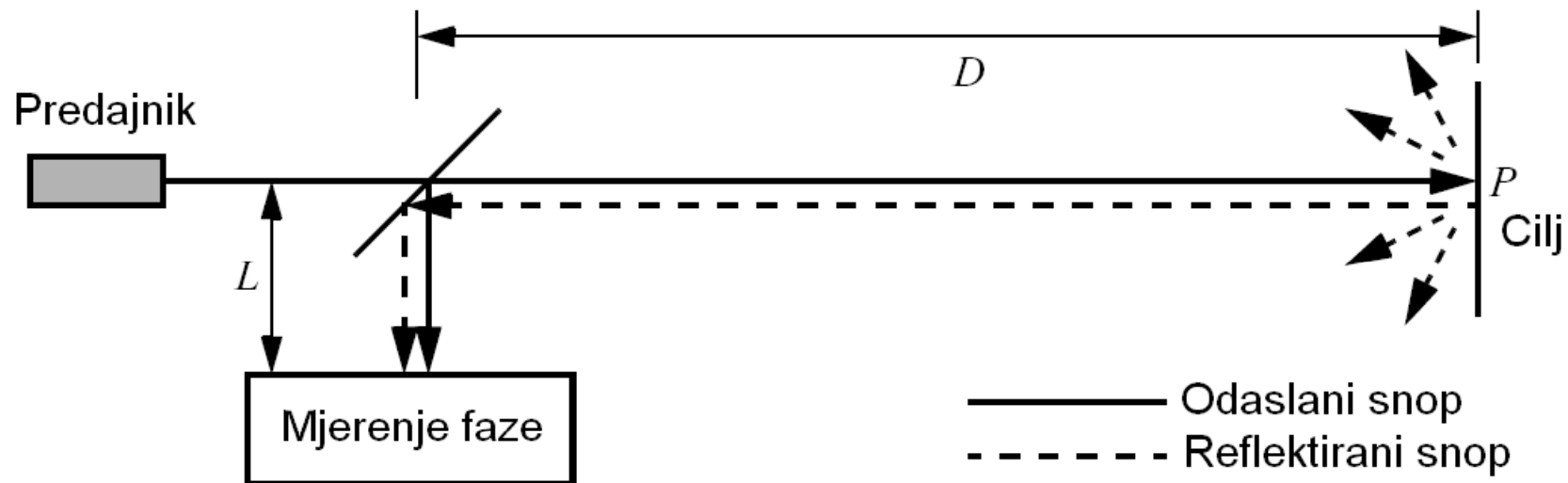

Laserski senzor udaljenosti

- Mjerenje faze između zraka.
- Usmjereni snop zraka se odašilje i udara u tačku P .
- Senzor šalje modulirani signal svjetlosti poznate frekvencije i mjeri fazni pomjeraj između odaslane i primljene zrake.

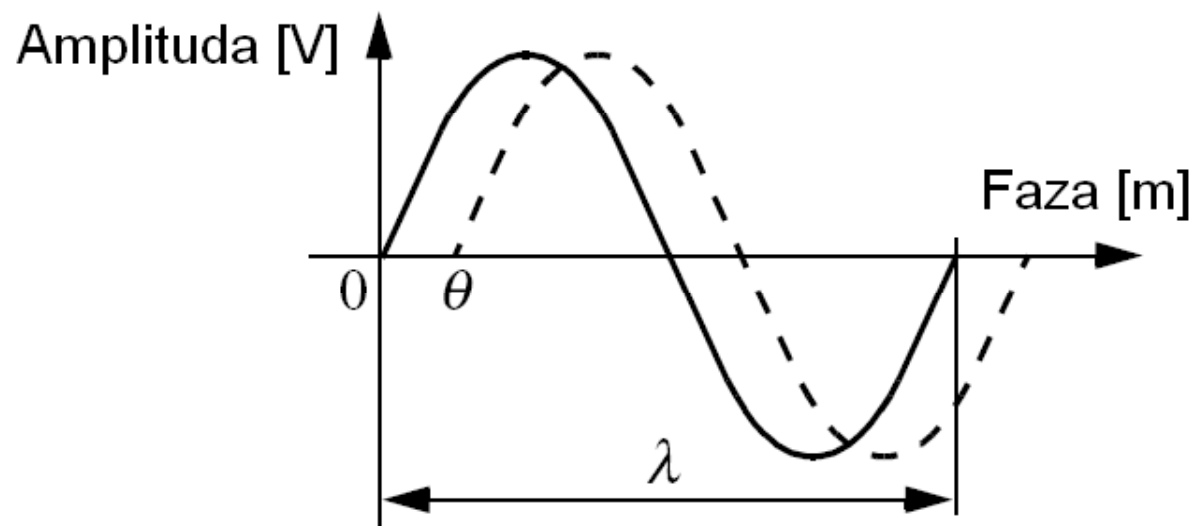
34/73

Laserski senzor udaljenosti

- Valna duljina modulirajućeg signala zadovoljava jednadžbu:

$$c = \lambda f$$

————— Odaslana zraka
- - - - - Reflektirana zraka

Laserski senzor udaljenosti

- Ukupna udaljenost koju je prešao emitirani signal iznosi:

$$D' = L + 2D = L + \frac{\theta}{2\pi} \lambda$$

- Zahtjevana udaljenost između lasera i cilja iznosi:

$$D = \frac{\lambda}{4\pi} \theta$$

gdje je θ elektronički mjereni fazni pomak između odaslane i reflektirane zrake, a λ je poznata valna duljina.

- Problem: prijenos pojedinačne frekvencije odaslanog signala može rezultirati u dvosmislenom estimiranom području.

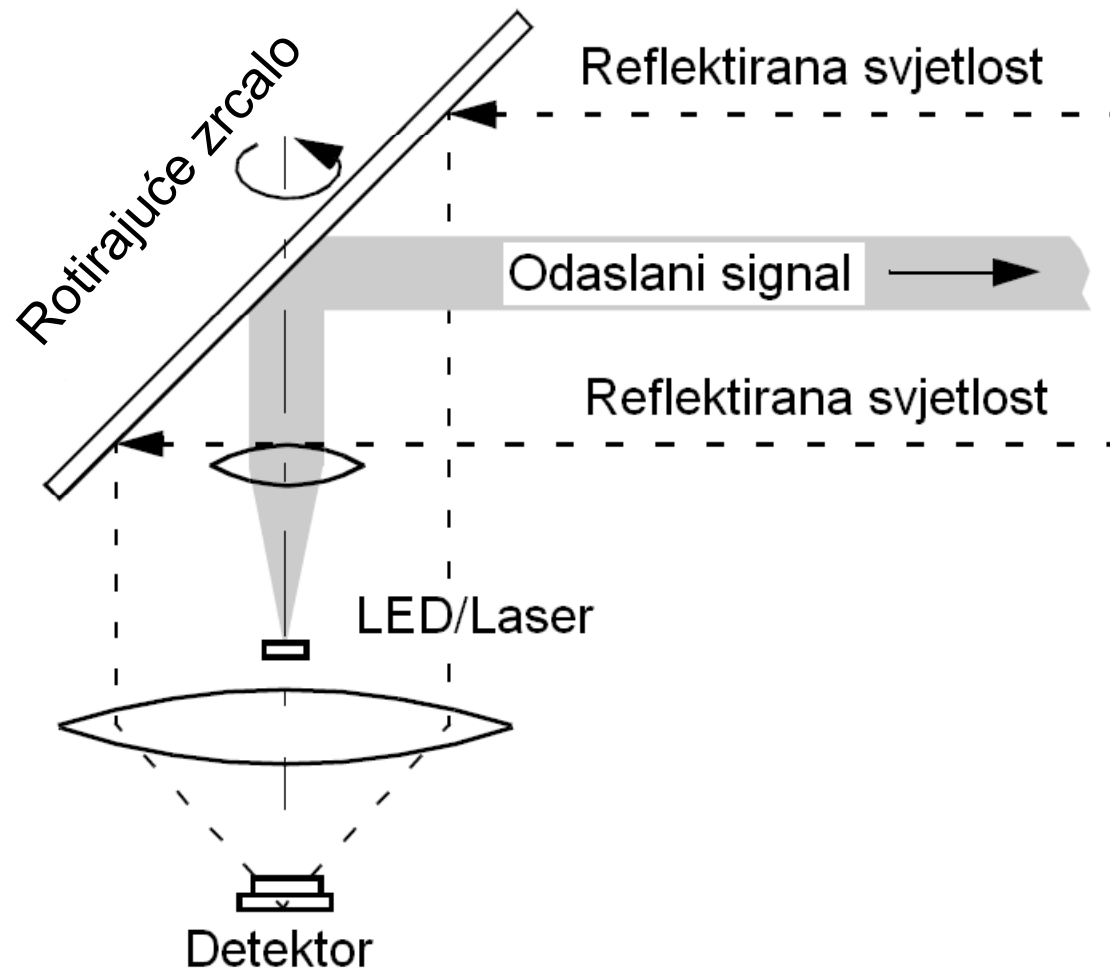
Laserski senzor udaljenosti

- Naprimjer ako je $\lambda=60$ m, cilj na udaljenosti od 5 m može imati fazni pomak koji se ne može razlikovati od onoga koji je dobijen za udaljenost do cilja od 65 m.
- Da bi se to izbjeglo, može se definirati interval dvoznačnosti za λ .
- U praksi se područje mjerenja laserskog senzora odabire znatno manjim od iznosa λ .
- Razlog za ovo je slabljenje signala prilikom prostiranja kroz zrak.
- Može se pokazati da je povjerenje u tačnost mjerenja (estimacija faze) inverzno proporcionalno kvadratu amplitude primljenog signala, što direktno utječe na tačnost senzora.
- Tamni, udaljeni objekti neće omogućiti dobru estimaciju područja, za razliku od svjetlijih objekata.

Laserski senzor udaljenosti

- Laserski skener može imati polje gledanja od 360° ako se koristi rotirajuće zrcalo.

Laserski senzor udaljenosti

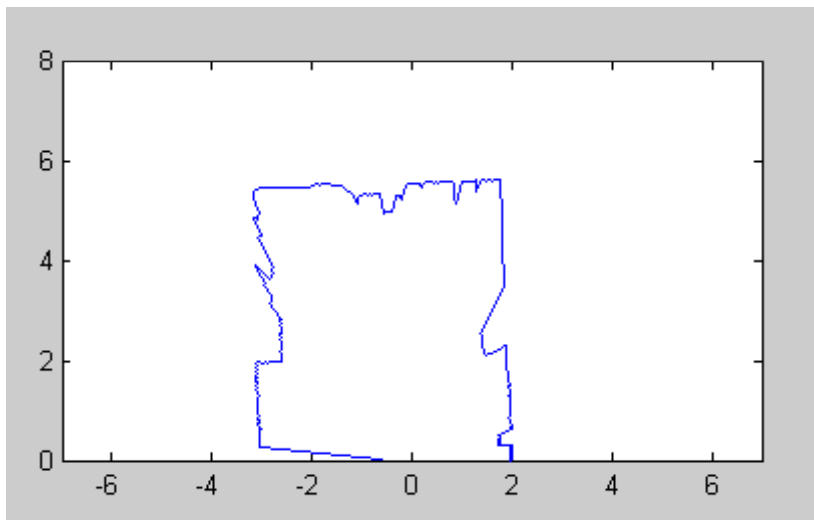
- Primjer laserskog senzora udaljenosti
  - Područje detekcije : 2-500 metara.
  - Rezolucija : 10 mm.
  - Polje pogleda : 100 - 180 stupnjeva.
  - Ugaona rezolucija : 0.25 stupnjeva.
  - Vrijeme skeniranja : 13 - 40 ms.
  - Imuni su na maglu i prašinu.

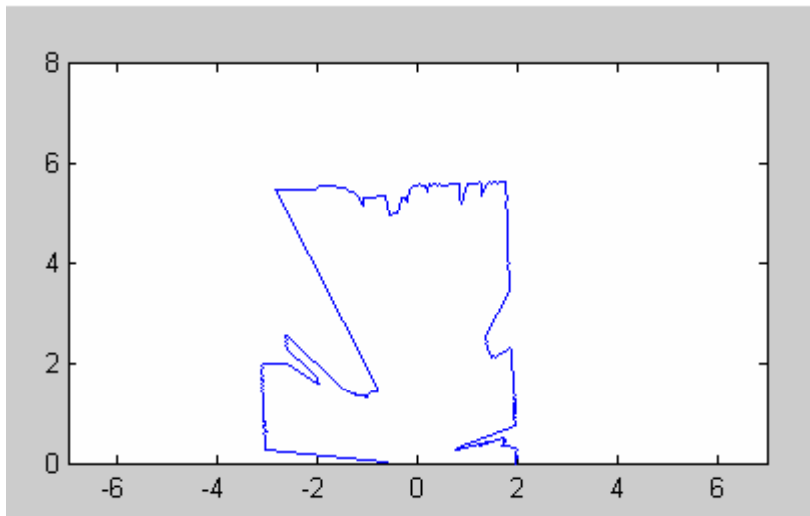
Laserski senzor udaljenosti

- Skeniranje prostora (180° polje pogleda).

Rezultati dobiveni sa LMS 220 laserskim skenerom.

Obrisi prostorije i objekata u njoj.

Skeniranje prostorije u trenutku kretanja pokretnog objekta

6.5. Sistem vizije

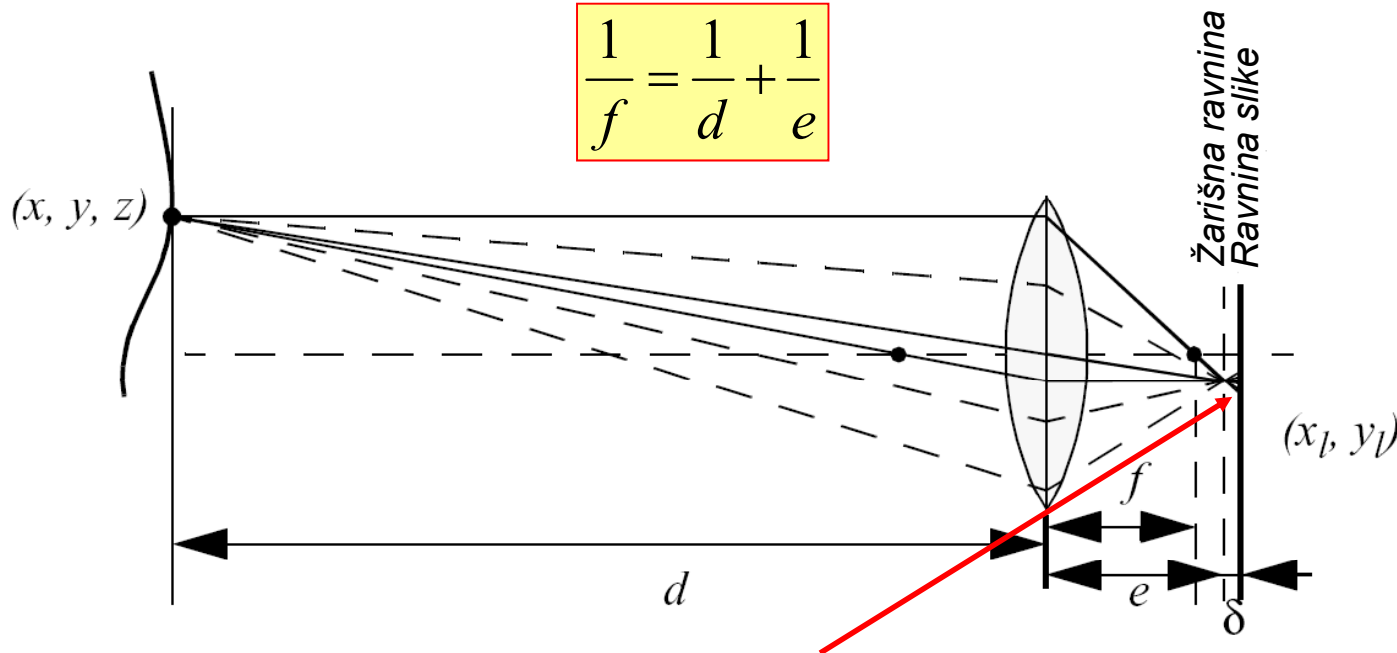
- Vizija je najmoćniji način opažanja okoline.
- Sistem vizije nastoji oponašati sposobnosti i značajke ljudskog vizualnog sistema.
- Osigurava veliki broj informacija iz okoline na temelju kojih se ostvaruje inteligentna interakcija u dinamičkim okruženjima.
- Opažanje područja je izuzetno važno u mobilnoj robotici za izbjegavanje prepreka pri obavljanju nekog zadatka.
- Kod vizualnog sistema (kamera) izražen je **problem gubitka informacija o dubini**.
- Ako se mogu predvidjeti informacije o dimenzijama objekta, ili pak o njegovoj boji i refleksiji, tada se mogu izvući informacije o dubini.

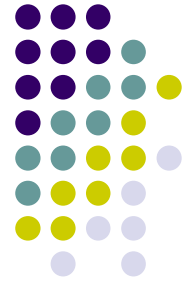
Sistem vizije

- Svojstva slike ne ovise samo o promjenama u sceni već i o parametrima kamere.
- Veza između parametara kamere i svojstava slike prikazana je na sljedećoj slici.
- Veza između udaljenosti leće do objekta d i razmaka između leće i žarišta (žiža) e na temelju žarišne duljine leće f dana je sljedećim izrazom:

$$\frac{1}{f} = \frac{1}{d} + \frac{1}{e}$$

Slika je rezultat refleksije svjetlosti od objekta u smjeru kamere

Sistem vizije

- Udaljenost između leće i ravnine slike je e – tada se nakon refleksije na ravnini slike dobiva tačka.
- Kada ravnina slike nije na udaljenosti e od leće, tada će se svjetlost od objekta reflektirati na ravnini slike u obliku zamagljenog kruga.
- Kao prva aproksimacija – svjetlost je homogeno distribuirana duž tog kruga i njegov promjer iznosi:

$$R = \frac{L\delta}{2e}$$

L – promjer leće, δ – razmak između ravnine slike i žižne ravnine.

- Različit δ sugerira različite pozicije fokusiranja za istu scenu.

Sistem vizije

- Na slikama se zapaža različitost u oštrom rubova tekstone (bliži rubovi imaju veću oštrinu) – slike su dobivene za dvije različite vrijednosti δ .
- Slijedi da se iz niza slika iste scene, dobivenih sa različitim geometrijama kamere, može rekonstruirati dubina slike, tj. izvući treća dimenzija.

Sistem vizije

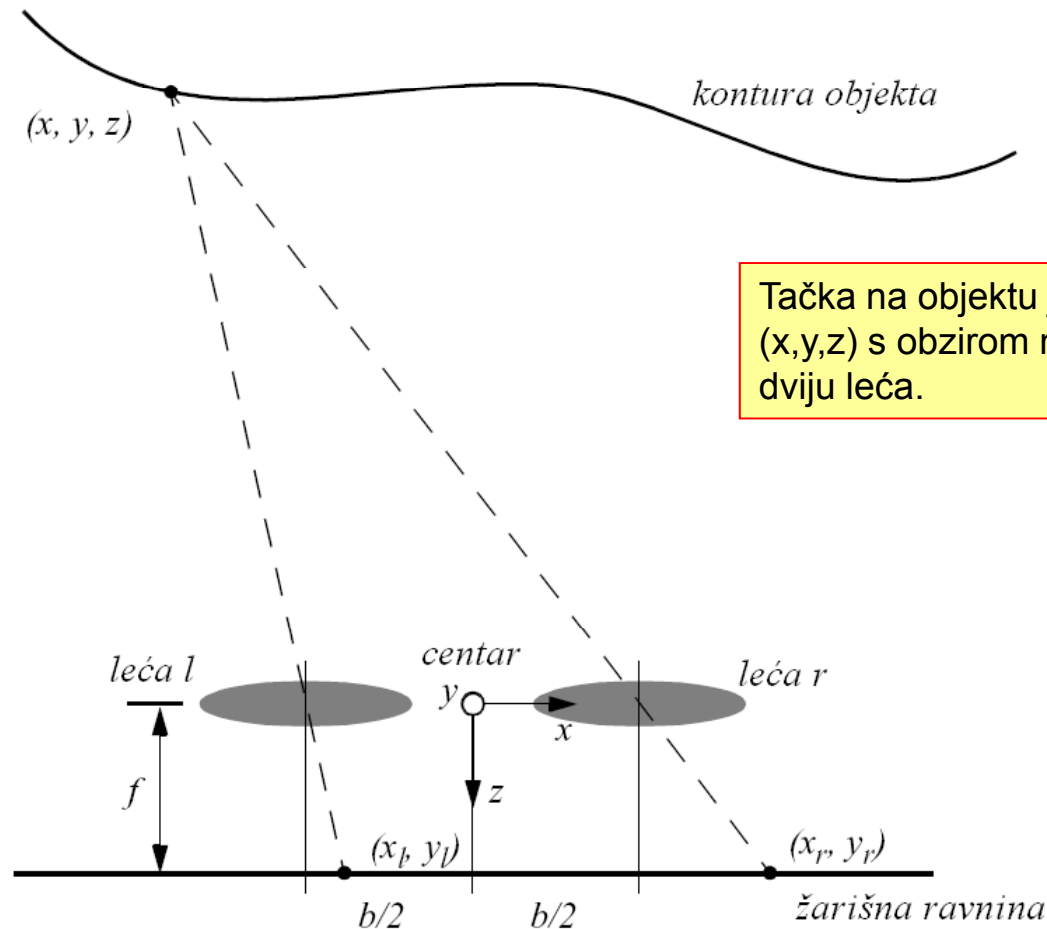
- Jedna kamera ne može lokalizirati objekat u 3D prostoru, ona daje **informaciju o smjeru**, a ne o udaljenosti do njega.
- Korištenjem kamere, 3D slika se pretvara u 2D sliku.
- Postavlja se pitanja: “Kako iz kanoničkih koordinata slike x_l, y_l , izvući informaciju o koordinatama objekta x,y,z ?”
- Za određivanje udaljenosti do objekta nužno je koristiti više slika i identificirati značajke u njima.
- U mobilnoj robotici je važno izbjeći objekat, a ne imati informacije o njegovoj boji, ...
- U vezi s tim je zgodno izdvojiti rubne tačke (piksele) i povezati ih i na taj način dobiti linijski segment.
- Na ovaj način se smanjuje količina podataka sa kojima je prikazana slika.

Sistem vizije

Stereovizija

- Izvlačenje informacija o dubini na temelju dvije slike koje oslikavaju scenu iz različitih perspektiva.

Tačka na objektu je opisna koordinatama (x, y, z) s obzirom na centar između osi dviju leća.

Sistem vizije

Stereovizija

- Iz prethodne slike slijedi:

$$\frac{x_l}{f} = \frac{x + b/2}{z}$$
$$\frac{x_r}{f} = \frac{x - b/2}{z}$$

odnosno

$$\frac{y_l}{f} = \frac{y_r}{f} = \frac{y}{z}$$

Iz gornjih izraza dobiva se izraz za disparitet (razlika u koordinatama slike ($x_r - x_l$)):

$$\frac{x_l - x_r}{f} = \frac{b}{z}$$

Sistem vizije

Stereovizija

- Samo se mjerenjem dispariteta mogu izlučiti informacije o dubini.
- Na temelju gornjih jednadžbi dobivaju se izrazi za koordinate objekta:

$$x = b \frac{(x_l + x_r) / 2}{x_l - x_r}$$
$$y = b \frac{(y_l + y_r) / 2}{x_l - x_r}$$
$$z = b \frac{f}{x_l - x_r}$$

- Udaljenost kamere do objekta je inverzno proporcionalna disparitetu.
- Disparitet je proporcionalan sa b ; za zadanu pogrešku dispariteta sa povećanjem b -a povećava se tačnost estimacije dubine.
- Kako b raste, zbog fizičke odvojenosti kamera, neki objekti se mogu pojaviti na jednoj kameri, a na drugoj ne.

Sva navedena priča vrijedi ako su kamere idealno poravnate, što u praksi nije slučaj – tada se koristi kalibracija kamere.

Sistem vizije

CCD (Charged Coupled Device) kamera

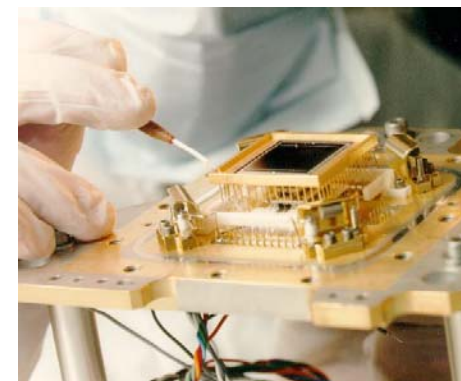
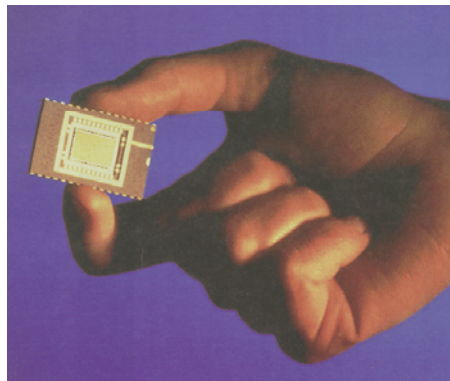
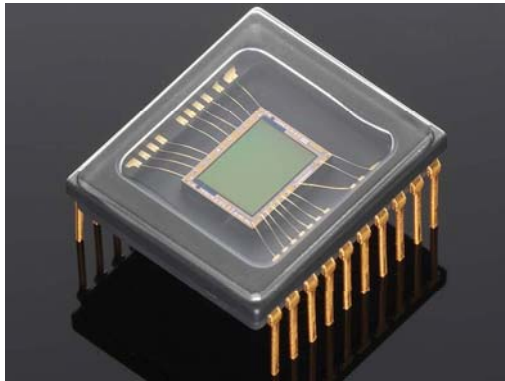
- Danas najpopularniji sistem vizije.
- Osnovni element je CCD čip koji se sastoji od polja svjetlosno osjetljivih elemenata, ili piksela, obično između 20.000 i nekoliko miliona piksela (trenutno).
- Svaki piksel je dimenzija od $5\mu\text{m} \times 5\mu\text{m}$ do $25\mu\text{m} \times 25\mu\text{m}$ i ima mogućnost kapacitivnog punjenja, odnosno pražnjenja.
- Prvo se kondenzatori svih piksela u cijelosti napune, nakon čega započinje **proces integracije (generiranja)**.
- Fotoni svjetlosti udaraju u svaki piksel, oslobađaju elektrone koji su obuhvaćeni električkim poljem i zaustavljaju se na pikselu (fotoelektrički efekt).
- Tokom vremena svaki piksel će akumulirati različit iznos energije na temelju ukupnog broja fotona koji su “udarili” u njega.
- Nakon što se period integracije kompletira, relativan iznos energije piksela se pohranjuje i čita – **proces kolekcije**.

Sistem vizije

CCD kamera

- CCD čip

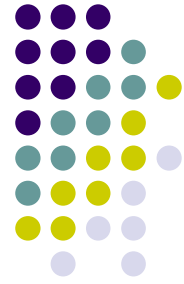
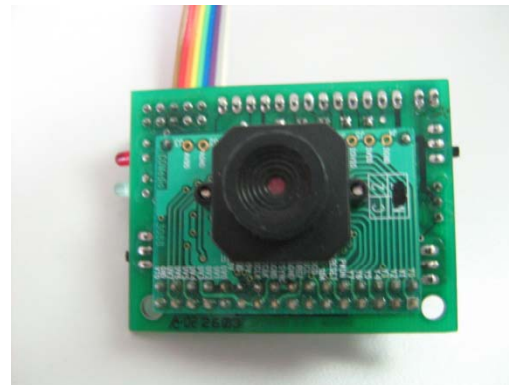
Dolazi u različitim oblicima i dimenzijama:

- Ukupan broj piksela - $4008 \times 2672 = 11$ Mega Piksela
  - Veličina piksela – između 5 i 25 μm .
  - Veličina dijafragme – između 5 i 36 mm po osi.
- Fotodiode koje se koriste u CCD čipu nemaju jednaku osjetljivost na sve frekvencije svjetlosnog signala.

Sistem vizije

CMOS kamera

- CMOS čip se značajno razlikuje od CCD čipa.
- On također ima polje piksela, ali su oni locirani paralelno i svaki piksel koristi nekoliko tranzistora za svoje lociranje.
- **Proces integracije** (akumuliranje energije u pikselima) je isti kao kod CCD čipa.
- U **fazi kolekcije** CMOS koristi drukčiji pristup, gdje se svaki piksel mjeri i pojačava se njegov signal, pri čemu se to odvija paralelno za svaki piksel u polju.
- Rezultirajuće vrijednosti piksela se prenose do njihovih destinacija.

Sistem vizije

Vizualni senzori za praćenje boja

- Važan aspekt opažanja vizualnog sistema je detektiranje i praćenje odgovarajuće boje (objekta) u okolini.
- Opažanje boje ima dvije važne prednosti:
  - Detekcija boje je funkcija pojedinačne slike.
  - Omogućuje kombinaciju sa drugim izvorima, recimo stereovizijom ili laserskim senzorom, kako bi se značajno poboljšale informacije.
- Danas postoje komercijalne verzije kamera sa dodatnom elektronikom koja omogućuje detektiranje i praćenje objekta na temelju njegove boje.

Sistem vizije

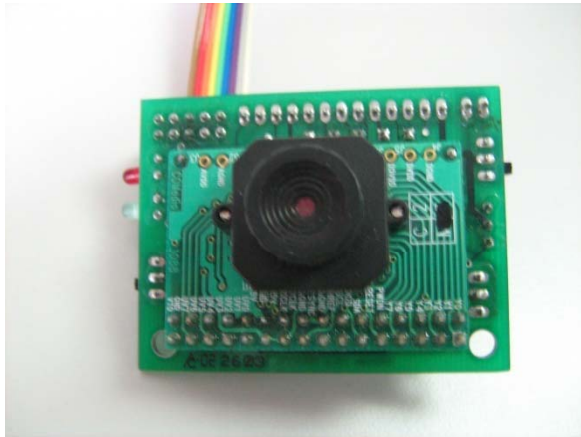
Vizualni senzori za praćenje boja

- Vrlo je interesantan CMUcam vizualni senzor za robote.
- Ovaj vizualni sistem se sastoji od CMOS kamere, mikroprocesora koji radi na 50 MHz.
- Radi se o jeftinom inteligentnom vizualnom sistemu (smart kamera).
- Ovaj sistem osigurava visoko-kvalitetne informacije izvučene iz slike navedenom, vanjskom procesoru, koji obrađuje dobivene informacije i može upravljati, recimo, mobilnim robotom.
- Vanjski procesor konfigurira mod podataka koji se koristi za praćenje.

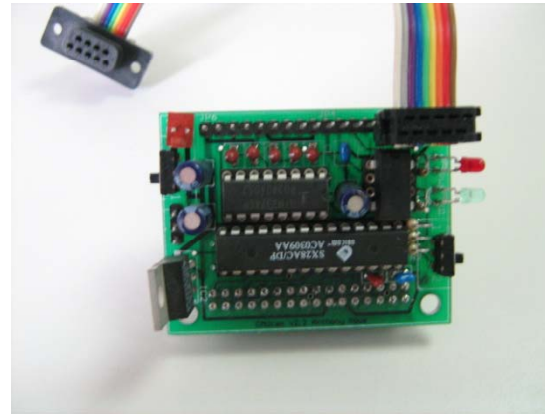

Sistem vizije

Vizualni senzori za praćenje boja

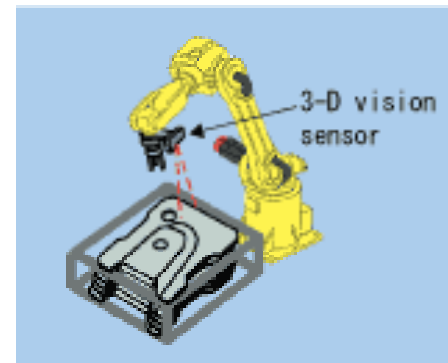
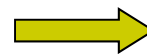

CMOS kamera

+ Mikroprocesorski bazirani sistem

3D senzor – primjena u robotici (za inspekciju)

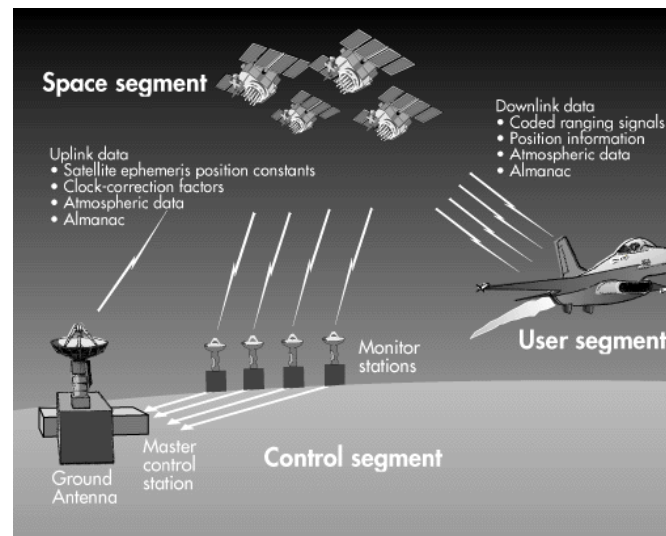
6.6. Senzor za globalno pozicioniranje

- Senzor za globalno pozicioniranje (GPS – Global Positioning System)
- Osigurava informacije za pozicioniranje (2Hz) 24 sata na dan.
- Prvi GPS sistem: TRANSIT od 1964. godine (vojni).
- Prvi civilni GPS: STARFIX od 1986.
- Postoji mnogo signala koje može koristiti kao i različite načine korištenja GPS-a.
- Preciznost se kreće od 0.1 cm do 0.1 km, ovisno o tome kako se sistem koristi.
- Komplementaran sa inercijalnim navigacijskim sistemom (INS).

Senzor za globalno pozicioniranje

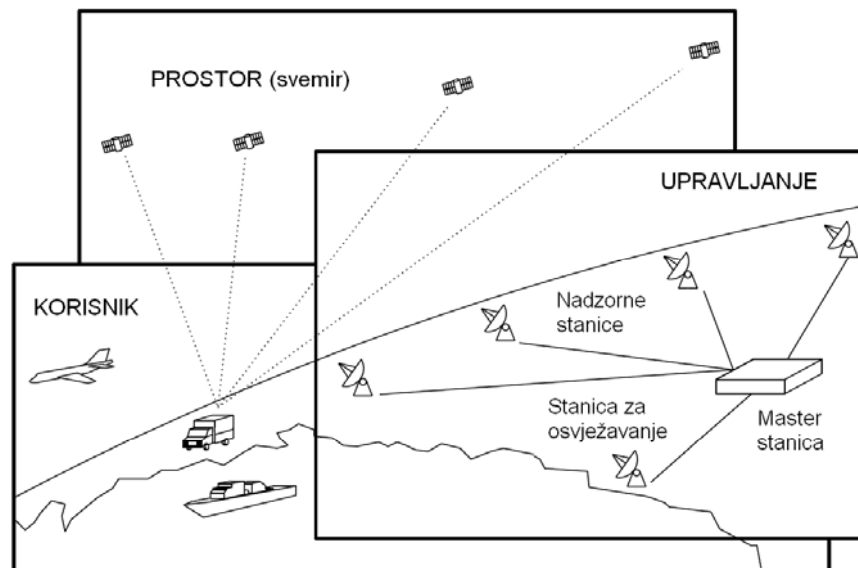
24 satelita (+nekoliko rezervnih)
Vrijeme prostiranja radio signala, identitet, orbitalni parametri (širina, duljina, visina).
NAVSTAR GPS sistem ima tri segmenta: prostorni (svemir), upravljački i korisnički.

Prostorni segment

NAVSTAR GPS sistem

Senzor za globalno pozicioniranje

Mjerenje pozicije

- Princip rada se temelji na triangulaciji područja.
- Triangulacija određena rasporedom satelita u zemljinoj orbiti.
- Prijemnici na zemlji primaju signale od satelita.
- Sateliti odašilju radio signale:
  - broj korisnika nije ograničen,
  - slobodno korištenje.
- Prijemnici mjere udaljenost do satelita.
- Sateliti prenose vrijednosti njihovih pozicija:

$$r_1 = \sqrt{(x - x_1)^2 + (y - y_1)^2},$$

$$r_2 = \sqrt{(x - x_2)^2 + (y - y_2)^2}$$

3D slučaj predstavlja presjek sfera.

Senzor za globalno pozicioniranje

Mjerenje pozicije

- Udaljenost se mjeri na temelju vremena prostiranja radio signala.
- Osjetljivost je 1 m u 50 000 000 m.
- Sateliti koriste atomske klokove (cesium atomic oscillators) koji su sinhronizirani sa zemljanim stanicama (reda ns).
- Postoji bias (pomak) između klokova koji uzrokuju pogreške u mjerenju udaljenosti – ove pogreške se nazivaju lažna područja (udaljenosti) (pseudo područja).
- Budući da su sateliti sinhronizirani, pogreške klokova uzrokuju jednake pogreške u udaljenosti za sve satelite.

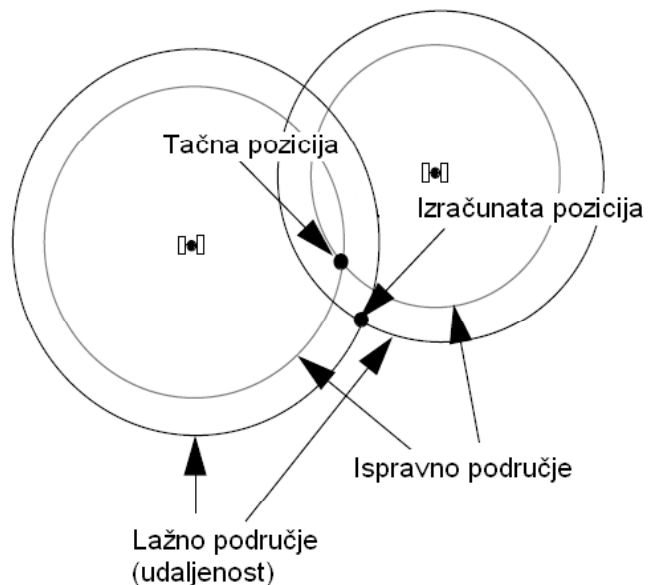
Senzor za globalno pozicioniranje

Mjerenje pozicije

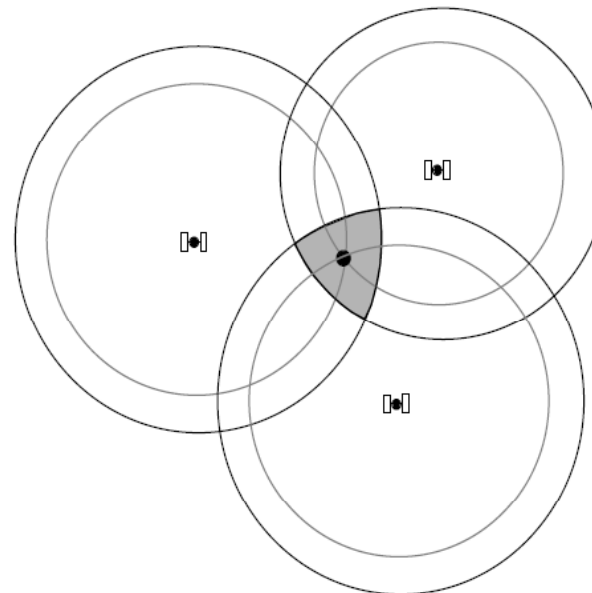

59/73

2 satelita u 2D

3 satelita u 2D

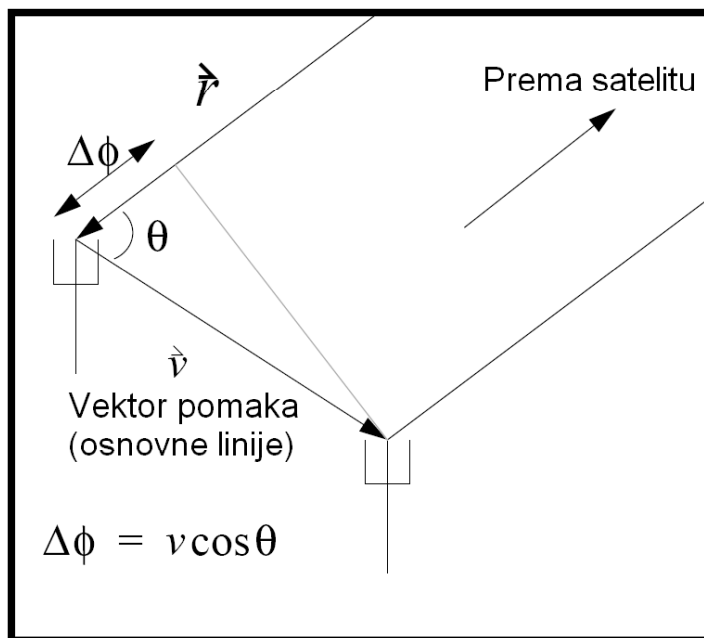
$$\begin{aligned} r_1 &= \sqrt{(x-x_1)^2 + (y-y_1)^2 + (z-z_1)^2} + c\Delta t \\ r_2 &= \sqrt{(x-x_2)^2 + (y-y_2)^2 + (z-z_2)^2} + c\Delta t \\ r_3 &= \sqrt{(x-x_3)^2 + (y-y_3)^2 + (z-z_3)^2} + c\Delta t \\ r_4 &= \sqrt{(x-x_4)^2 + (y-y_4)^2 + (z-z_4)^2} + c\Delta t \end{aligned}$$

$c\Delta t$ – jednaka odstupanja za sve satelite.

Senzor za globalno pozicioniranje

Mjerenje orijentacije

- Princip se temelji na mjerenju položaja različitih antena smještenih na vozila.

- Mjerenje fazne razlike.
- Tri satelita osiguravaju projekciju vektora osnovne linije na satelitsku os zrake.

$$\begin{aligned}
 \Delta\phi_1 &= v \cos\theta_1 = (\hat{v} \cdot \hat{r}_1) / |\hat{r}_1| \\
 \Delta\phi_2 &= v \cos\theta_2 = (\hat{v} \cdot \hat{r}_2) / |\hat{r}_2| \\
 \Delta\phi_3 &= v \cos\theta_3 = (\hat{v} \cdot \hat{r}_3) / |\hat{r}_3|
 \end{aligned}
 \begin{bmatrix} \hat{r}_{1x} & \hat{r}_{1y} & \hat{r}_{1z} \\ \hat{r}_{2x} & \hat{r}_{2y} & \hat{r}_{2z} \\ \hat{r}_{3x} & \hat{r}_{3y} & \hat{r}_{3z} \end{bmatrix}
 \begin{bmatrix} v_x \\ v_y \\ v_z \end{bmatrix}
 =
 \begin{bmatrix} \Delta\phi_1 \\ \Delta\phi_2 \\ \Delta\phi_3 \end{bmatrix}$$

Senzor za globalno pozicioniranje

Karakteristike signala

- Signali se moduliraju signalima nosioca.
- Koriste se dva nosioca: L1 (1575.42 MHz) i L2 (1227.60 MHz).
- Ovo omogućuje mjerenje atmosferskog kašnjenja.
- Modulatori uključuju:
  - C/A (Coarse Acquisition) PRN (Pseudo Random Noise) kodove.
  - P (precise) PRN kod.
  - Tajni Y kod.
  - Navigacijsku poruku.
  - Svaki satelit ima svoj vlastiti, različiti kod.

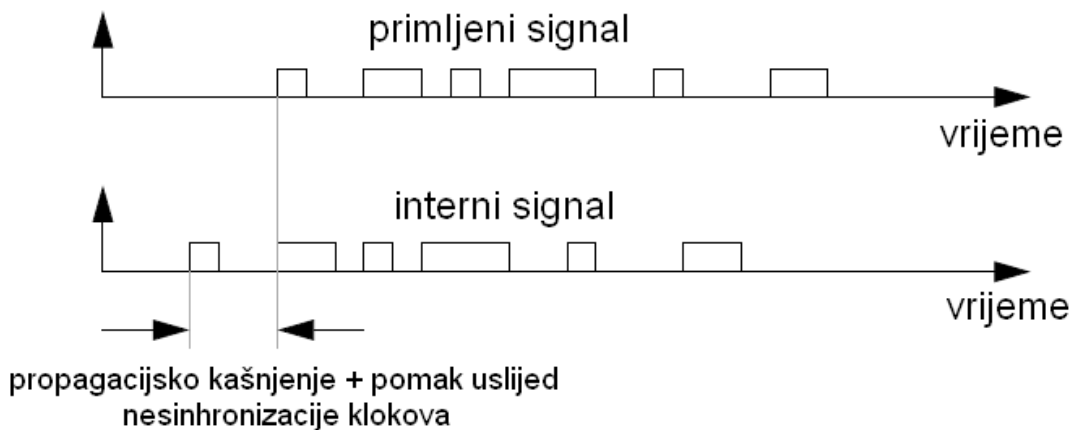
	C/A	P	NAV
L1	✓	✓	✓
L2		✓	✓

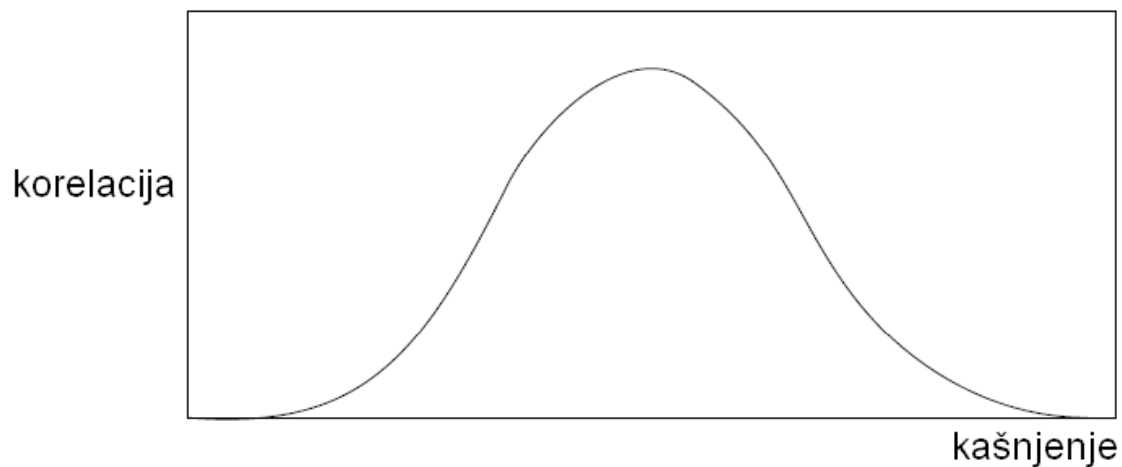
Senzor za globalno pozicioniranje

Operacije prijemnika (segment korisnika)

- Osnovna operacija je kodna korelacija za rekonstruiranje vremenskog kašnjenja prouzročenog lažnom udaljenošću.

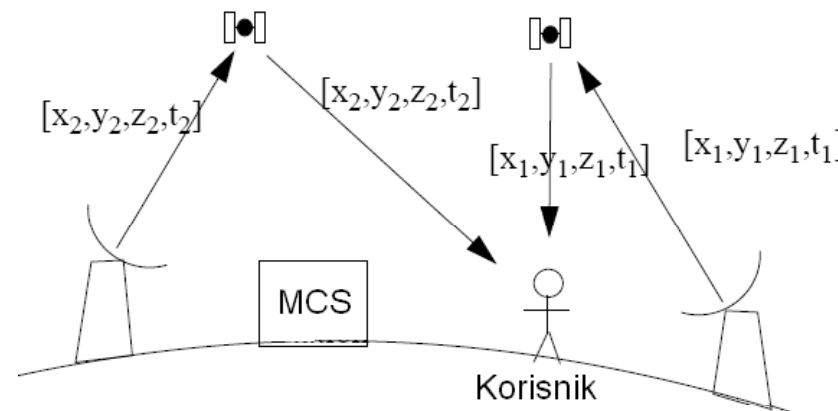
Prijemnik duplicira PRN kodove interno kako bi se slagao (poklapao) sa primljenim signalima.

Senzor za globalno pozicioniranje

Zemljani segment GPS sistema

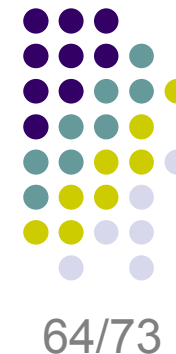
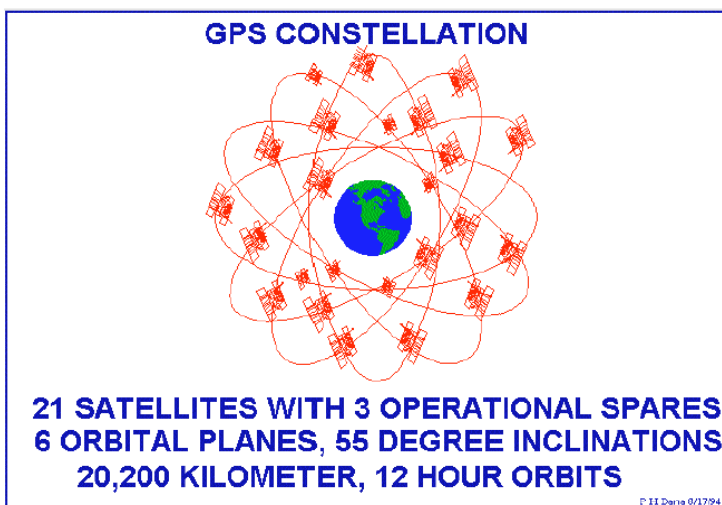
- Pet zemljanih stanica koje pokrivaju cijeli Svijet.
- Jedna od stanica predstavlja MCS (Master Control Station) koja veoma precizno prati satelite i održava cjelokupni sistem.
- Sateliti se prepodešavaju na svoje pozicije za kasniju retransmisiju ka prijemnicima.
- Ovo prepodešavanje (osvježavanje) se obavlja na temelju njihovih atomskih klokova iz GPS vremenskog sistema za kasniju retransmisiju ka prijemnicima.

Senzor za globalno pozicioniranje

Prostorni segment GPS sistema

- 21 satelit i tri rezervna u 6 orbita.
- Orbite su pod nagibom 55° u odnosu na ravninu Ekvatora.
- Orbitalni krugovi imaju amplitudu 11.000 milja.
- Satelit za 12 sati pređe orbitalni krug.
- Istovremeno su najmanje 4 satelita vidljiva (dostupna).

- Četiri parametra su važna za određivanje pozicije pomoću GPS-a:
  1. Vrijeme sinhronizacije između pojedinačnih satelita i GPS prijemnika.
  2. Tačna real-time pozicija satelita.
  3. Precizno mjerenje vremena prostiranja signala.
  4. Određeni omjer signal/šum za izvodivost operacije u prisustvu interferencije i prigušenja signala.

6.7. Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Osnovni pojmovi

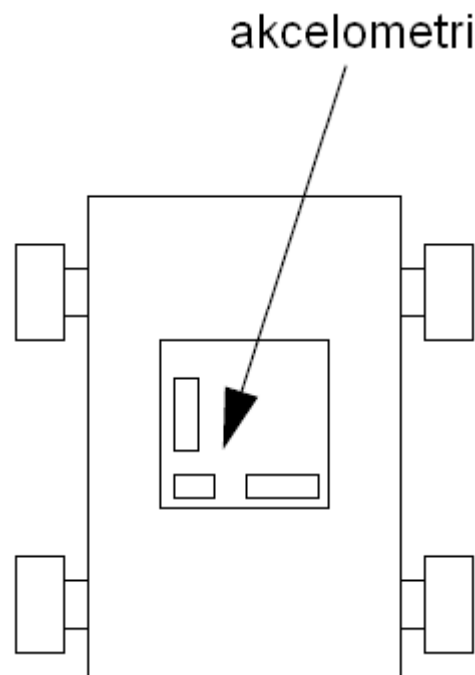
- Princip rada se temelji na konceptima zakona inercije (Newton-ovi zakoni).
- Prednosti:
  - mnogo su precizniji od standardnih odometrijskih sistema,
  - koriste se za potrebe navigacije u otvorenim, vanjskim prostorima,
  - funkcioniraju svuda gdje je informacija o gravitaciji dostupna,
  - ne zahtijevaju vanjske signale i nisu radioaktivni.
- Nedostaci:
  - ne mogu detektirati ubrzanje neenergijskih prostornih signala,
  - pogreške koje se javljaju su vremenski ovisne,
  - zahtijeva početne uvjete (ulaz).

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Princip rada

- Ideja se temelji na korištenju tri akcelometra duž tri ortogonalne osi.
- Dva puta integrirati mjerenja da bi se odredila pozicija.

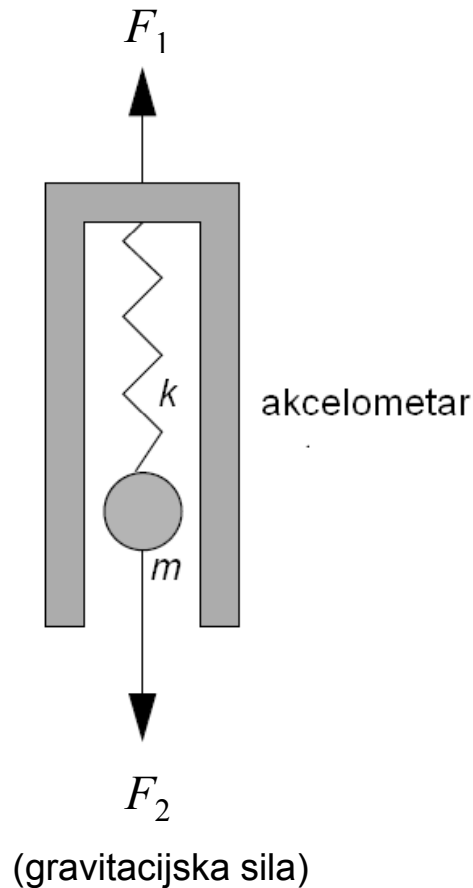

**Osim akcelometara,
mogu se koristiti
žiroskopi i žirompasari.**

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Akcelometar

- Senzor, odnosno pretvornik sile koji reagira na silu u opruzi, ne na silu mase.

- Drugi Newton-ov zakon:

$$\vec{F} = \vec{F}_1 + \vec{F}_2 = m\vec{a}_i$$

- Iz ove jednačbe se dobiva izraz za ubrzanje:

$$\vec{a}_i = \frac{\vec{F}_1}{m} + \frac{\vec{F}_2}{m} = \vec{f}_1 + \vec{f}_2$$

- Zahtijeva se eksplicitno poznavanje jačine gravitacijskog polja za svaku poziciju vozila.

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Mehanizam inercijalnog sistema

- Tri koordinatna sistema:
  - i – geocentrični,
  - e – zemljani (rotirajući),
  - v – sistem učvršćen na akcelometre.
- Inercijalna rotacija vozila:

$$\vec{\omega} = \vec{\Omega} + \vec{\rho}$$

- $\vec{\rho}$ označava rotaciju koordinatnog sistema vozila s obzirom na Zemlju.
- $\vec{\Omega}$ predstavlja inercijalnu rotaciju kordinatnog sistema vozila brzinom $\vec{\omega}$
- Vektor pozicije je isti u inercijalnom i Zemljanom koordinatnom sistemu, slijedi da je inercijalna brzina vozila jednaka (sa r je označena pozicija):

$$\vec{v}_i = \left(\frac{d\vec{r}_i}{dt} \right)_i = \left(\frac{d\vec{r}_e}{dt} \right)_i = \left(\frac{d\vec{r}_e}{dt} \right)_e + \vec{\Omega} \times \vec{r}_e = \vec{v}_e + \vec{\Omega} \times \vec{r}_e \quad (*)$$

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Mehanizam inercijalnog sistema

- Deriviranjem se dobije izraz za ubrzanje (akceleraciju):

$$\bar{a}_i = \left(\frac{d\bar{v}_i}{dt} \right)_i = \left(\frac{d\bar{v}_e}{dt} \right)_i + \bar{\Omega} \times \left(\frac{d\bar{r}_e}{dt} \right)_i$$

- Akcelometar inherentno omogućuje mjerenja duž osi koordinatnog sistema vozila. U praksi je zgodnije izraziti derivacije na način da se izlaz izrazi u obliku koji se može direktno integrirati:

$$\left(\frac{d\bar{v}_e}{dt} \right)_i = \left(\frac{d\bar{v}_e}{dt} \right)_v + \bar{\omega} \times \bar{v}_e$$

- Supstitucijom ovog izraza u gornju jednažbu dobiva se:

$$\bar{a}_i = \left(\frac{d\bar{v}_e}{dt} \right)_v + (\bar{\omega} + \bar{\Omega}) \times \bar{v}_e + \bar{\Omega} \times (\bar{\Omega} \times \bar{r}_e)$$

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Mehanizam inercijalnog sistema

- Korištenjem prethodnih izraza dobiva se jednačba kretanja vozila:

$$\left(\frac{d\vec{v}_e}{dt}\right)_v = \vec{f}_1 - (\vec{\omega} + \vec{\Omega}) \times \vec{v}_e + \vec{f}_2 - \vec{\Omega} \times (\vec{\Omega} \times \vec{r}_e)$$

- Zadnja dva člana desne strane jednačbe su funkcije samo pozicije, pa ćemo ih grupirati i taj dio zvatı gravitacija (sila gravitacije minus centrifugalna sila):

$$\vec{g} = \vec{f}_2 - \vec{\Omega} \times (\vec{\Omega} \times \vec{r}_e)$$

- Rješavanjem jednačbe (*) dobiva se izraz za brzinu i poziciju:

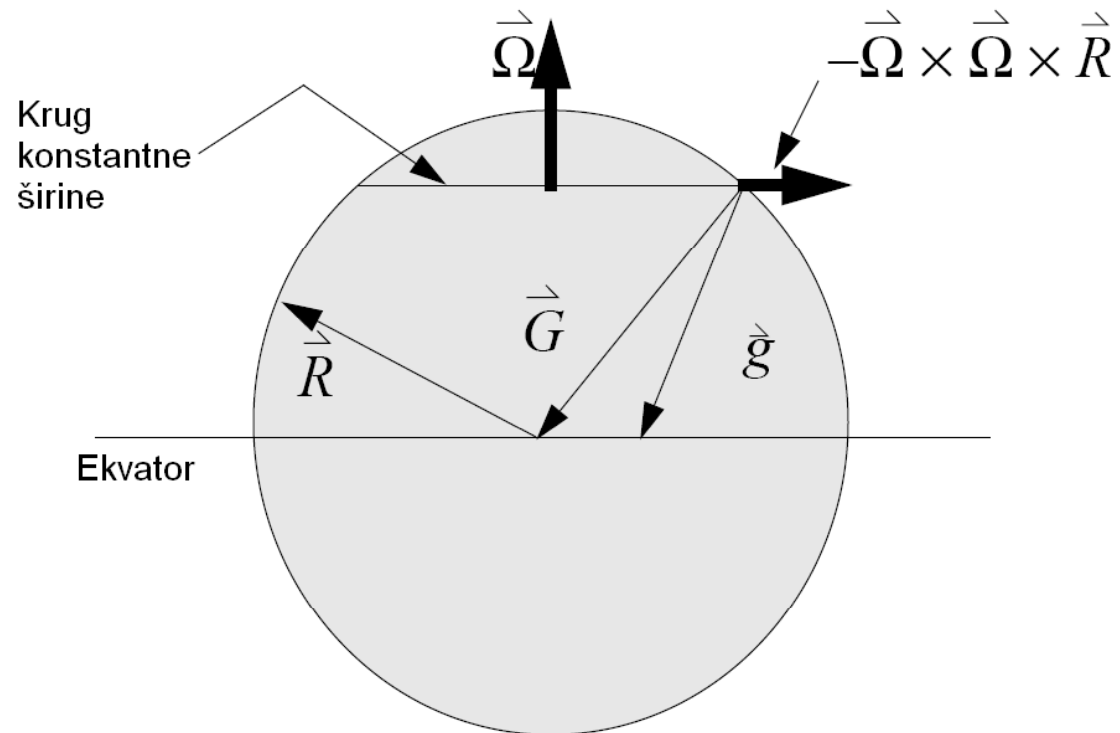
$$\vec{v}_e = \int_0^t [\vec{f}_1 - (\vec{\omega} + \vec{\Omega}) \times \vec{v}_e + \vec{g}] dt + \vec{v}_{e_0}$$
$$\vec{r}_e = \int_0^t \vec{v}_e dt + \vec{r}_{e_0}$$

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Mehanizam inercijalnog sistema

- Newton-ov zakon gravitacije:

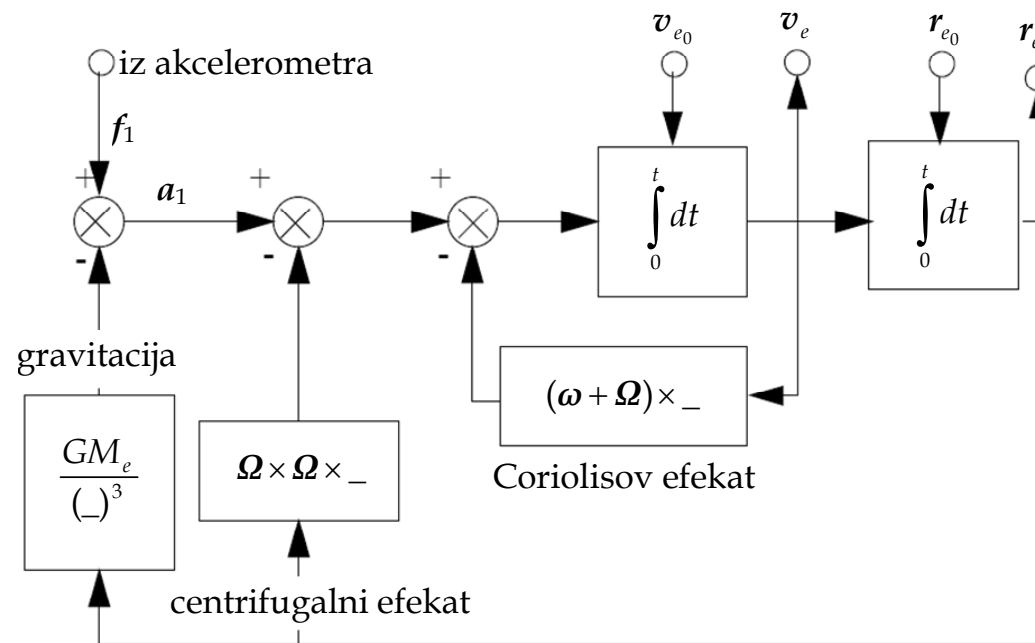
$$\vec{F}_2 = \frac{\vec{f}_2}{m} = - \left[\frac{GM_e}{R^3} \vec{R} \right]$$

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Mehanizam inercijalnog sistema

- Dodati gravitaciju za specifičnu silu.
- Ukloniti centrifugalnu silu usljed odstupanja centra mase vozila od centra Zemlje.
- Ukloniti djelovanje Coriolis-ove sile usljed kretanja vozila po površini Zemljine kore.
- Obaviti dvostruku integraciju (uvrštavajući početne uvjete) da bi se dobila informacija o pozicija.

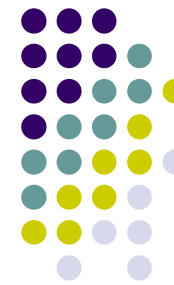

Inercijalni navigacijski sistemi (INS)

Mehanizam inercijalnog sistema

- Za vozilo koje se kreće po Ekvatoru brzinom 10 m/s i ubrzava se sa 0.1g vrijednosti pojedinih sila su dani u sljedećoj tabeli.

Naziv	Izraz	Nominalna vrijednost
Specifična sila	$\vec{f}_1$	0.1 g
Gravitacijska	$\vec{g}$	1.0 g
Coriolis-ova	$2\vec{\Omega} \times \vec{v}_e$	0.03 g
Centrifugalna	$\vec{\Omega} \times \vec{\Omega} \times \vec{r}_e$	1.5×10^{-4} g